

· Herczeg Ferenc ·

IDEGENEK KÖZÖTT

—

A NEVELŐNŐ NAPLÓJA

BUDAPEST 1900
SINGER ÉS
WOLFNER
KIADÁSA

IDEGENEK KÖZÖTT

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA.

IDEGENEK KÖZÖTT

(A NEVELŐNŐ NAPLÓJA)

ÍRTA

HERCZEG FERENC

BUDAPEST, 1900
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
ANDRÁSSY-ÚT 10.

Harmadik ezer.

I.

89. julius 3.

Ma délután eszembe jutott, hogy holnap lesz a huszonharmadik születésnapom . . . Esti nyolckor azt mondtam a szobaasszonyomnak, a jó Garlatinénak, (vagy Garlathynénak ?) hogy fáj a fejem és azzal bezárkóztam a szobámba. Alig tudtam megvárni, hogy magamra maradjak. Olyan türelmetlenül, szinte epedve vártam az egyedüllétet, mintha az valami nagy és boldog meglepetést hozna a számomra. Betettem az ablaktáblákat is, hogy a lámpa fénye ki ne lássék az udvarra és azzal ünnepeltem meg a születésnapomat, hogy elkezdtem gondolkozni.

Ime, nem csalódtam a várakozásomban: különös meglepetés ért. Nem tudom, hogy mi történt velem, de tisztán érzem, hogy olyan belső változáson mentem át, amely ki fog hatni egész további életemre. Most éjfél van és én nem vagyok többé az a leány, aki négy órával ezelőtt belépett a a szobába. Mi történt velem? Alig hiszem, hogy megtaláljam valaha a magyarázatát. Itt ültem a székemen, midőn egyszerre, mintha idegen kéz föllebbentett volna egy függönyt a lelkemben, ahol eddig félhomály uralkodott, fehér világosság támadt. Oly tisztán és élesen, oly elfogulatlan bíráló szemmel láttam magamat, környezetemet és az utat, amelyen haladnom kell, mint eddigi életemben csak egyszer. Az agyamban szabadult föl valami pihenő erő, vagy idegen hatalom alatt állok? Nem tudom.

Most már emlékszem, hogy egyszer, régen, már átéltem egy ilyen órát, amelyet világos órának szeretnék nevezni. Tíz évvel ezelőtt, akkor is a születésem napján. Akkor

is oly titokzatos és érthetetlen volt a dolog, mint ma.

Tíz évvel ezelőtt vad, elkényeztetett és meglehetősen korlátolt fölfogásu gyermek voltam. Úgy éltem akkoriban, mint egy boldog kis állat: pillanatnyi szeszélyeimre és ösztöneimre hallgatva, minden kényszertől és fegyelemtől irtózva. A tizenharmadik születésnapomat úgy ünnepeltem meg, hogy megszöktem az iskolából. Egész délután a folyóparti füzesben bolyongtam, versenyt fütyörészve a madarakkal. Mikor alkonyatkor hazavetődtem, az édesanyám nem szidott meg. A szemembe nézett és puha kezével végig simítva a fejemen, szomorúan mondta: „Egyszer majd, ha megtanultál gondolkozni, sajnálni fogod, hogy megszomorítottad anyádat.“

Megörültem, hogy ilyen könnyü szerrel szabadultam és kiszaladtam az udvarra. Ott fölmásztam a kedves helyemre, a szénapadlás létrájára és beleharaptam az éretlen almába, amelyet egy iskolakerülő fiu aján-

dékozott nekem a füzesben. Közbe pedig bizonyos gúnyos fölénynyel ismételgettem az édesanyám szavait: Egyszer majd, ha megtanultál gondolkozni . . . Gondolkozni! Mintha én nem tudnék gondolkozni!

És ekkor váratlanul rám jött a világos óra. Oly tisztán láttam önmagamat a létrán ülni, mintha két lépés távolságból szemlélném magamat. Összekarmolt kezü, nagycsontu, bamba és ellenszenves arcu leány volt a hasonmásom.

Sokáig kiváncsian és növekedő csodálkozással néztem a szemébe. Ő nem bírta el az éles, kutató pillantásomat és lesütötte a pilláit . . . Egyszerre szédülni kezdtem a magas létrán, aztán eldobtam a fanyar almát . . .

Bizonyos, hogy attól a naptól kezdve más leány voltam. Nem tettem magamnak semmiféle igéretet, nem igyekeztem megváltozni, de akaratlanul mássá lettem. Az a szó, hogy gondolkozni, a melyet az édesanyámtól hallottam, választóvízként csöppent bele

a lelkembe és megváltoztatta annak egész vegyi alkatát. Rendes, hallgatag és kissé pedáns leány lett belőlem. A hangos jókedvemnek vége lett. Szenvedélyes szeretettel csüngtem az édesanyámon és állati szorgalommal tanultam. Kis idő mulva az arcom kifejezése is teljesen megváltozott.

Mi okozta bennem a nagy változást? Hiszen máskor is szóltak hozzám, fenyegető, kérlelő és szemrehányó hangon. Az anyám néha sírt is, olykor meg is vert. De semmi sem hatott reám. Aztán egyszerre . . .

És ma megint . . . Ujból az az érzésem volt, mintha a lényem kétfelé vált volna. Az egyik Paula, az öregebbik, ott ült a karosszékben és nyugodtan, de kiváncsian és élesen vizsgálgatta a másikat. A másik, a fiatal Paula, mintha azalatt ott térdepelt volna a szőnyegen, zavaros fővel, forró szívvel, telve panaszszal és gyermekes fájdalommal.

— Mi bajod? kérdezte a nagyobbik.

— Boldogtalan vagyok, zokogta a térdeplő.

— Miért vagy boldogtalan?

— Mert meghalt az édesanyám és egyedül állok a világban.

— Az édesanyád meghalt és te megsirattad, eltemetted és szeretettel gondolsz reá vissza. Oly nagy a fájdalmad, hogy bele kell halnod? Válaszolj, de ne hazudj!

— Nem kell belehalnom.

— Mi akadályoz meg abban, hogy élj?

— Nem tudom, hogy kezdjek hozzá az élethez. Az egész világ tele van idegen emberekkel és én rettenetesen egyedül vagyok. Szegény vagyok és félek a jövő nyomorúságától.

— Tehát magadat siratod és nem az édesanyádat. De mi sajnálni való van rajtad? Ime magam előtt látlak. Fiatal vagy, erős, az arcod és az alakod rokonszenves. Az arcod most sápadt, de megint rózsás lesz. Sokat tanultál és amit megtanultál, azt tudod is. Nem vagy babonás, nem vagy elfogult és ha valakinek a szeme közé nézesz, rendesen már azt is tudod,

hogy ki az illető. Előtted az élet. Szomorújáték lesz vagy vígjáték? Nem tudod. De akármi lesz is, érdemes lesz végig nézni. Tulajdonképpen irigylésre méltó vagy, mert egy izgalmas, tarka színjáték készül a számodra. Mi kell hozzá, hogy azt élvezni tudjad?

— Bátorság kell hozzá. De bennem nincs!

— Benned nincs, de bennem van!

A térdeplő alak, a szomoru gyermek alakja elhalványodott, majd végképpen eltünt. Én pedig fölkeltem a székemről és megkönnyebbülten fölsóhajtottam. Valami lepattant a lelkemről, lemállott a szívemről, valami, ami idegen volt hozzám, ami lenyügözött, megbénított és szomorúvá tett. Nem tudom, hogy jobb vagyok-e most, mint voltam az imént, de érzem, hogy szabad vagyok és elszánt. Ez a tudat szinte boldoggá tesz. Oh igen, én a szemébe akarok nézni az életnek. Ha ellenségként támad is rám, nem leszek fegyvertelen.

— — — — — — — — — — —

Ezt az üres füzetet a könyveim között találtam. Soha se gondoltam arra, hogy valaha naplót fogok vezetni, mert nem kedvelem az írónőket, de most mégis rászántam magamat. Tudom, hogy átalakuláson fogok átmenni és nem akarom elveszteni a folytonosságot eddigi életemmel. Ezúttal rajta fogom tartani a kezemet a saját ütőeremen. Időm — fájdalom — most van hozzá bőven.

89. julius 4.

Ujból elolvastam, amit tegnap írtam és mosolygok önmagamon. Hogyan jött rám az a fantasztikus láz? Ugylátszik, a tudat okozta, hogy a születésnapom van. Tartozom az igazságnak azzal a kijelentéssel, hogy némileg fölültettem önmagamat. Az egész dolog nem volt olyan titokzatos, mint elhitettem magammal, az a bizonyos párbeszéd pedig, melyet a hasonmásommal folytattam, írásközben nyert csak alakot.

A jó Garlatinét ma délután elvittem

sétálni. Az ujságnál is jártunk, de a hirdetésemre ma sem jött még levél. A kiadóhivatalban két magamformáju leánynyal találkoztam, alkalmasint ők is állást kereső nevelőnők. Öreg este lett, mire hazakerültünk megint a külső Kerepesi-útra. A gázlámpák már égtek, a pályaudvar felől száz bérkocsi robogott be, egymást kergetve. Biztosan hoztak néhány foglalkozásnélküli nevelőnőt is ... De nem, — azok, szegények, nem járnak kocsin.

A házban, ahol két hét óta lakom, mindenkit ismerek már és engem is ismer mindenki. Pedig sohasem vagyok az ablakban. De az udvar olyan keskeny, mint egy kémény és a lakók éjtszaka szinte hallják egymás lélegzetét a vékony falakon keresztül. Az utcai lakókról nem tudok semmit; ők arisztokraták, akik a cselédjeikkel képviseltetik magukat a mosókonyhában. Az udvariakat azonban ismerem. A földszinten lakik a házmester, mellette van a zálogházi raktár. Az első emeleten lakik Navratil fogteknikus

a feleségével. (Úgy mondják, nagyon szép butoraik vannak). Navratilék boldogtalan házaséletet élnek. Garlatiné szerint hónapokig nem beszélnek egymással; néha nagy lárma van náluk. A férj egyszer meg akarta ölni az asszonyt, Navratilné akkor hazament az anyjához, de aztán megint csak visszajött. Navratil dúlt arcu, sápadt ember. Néha egy óráig is mozdulatlanul künn áll a folyosón és mereven lebámul az udvarra. Ha bemegy a lakásba, akkor kijön az asszony és épp oly mereven bámulja az udvart. A lakók azt tartják, hogy szép asszony, de én soha sem láttam még ilyen gyülöletes arcot. Mindennap másszínü pongyolát visel, minden egyes hajfürtje másképpen van sütve, a mósuszillatát pedig fölérzem a harmadik emeletre.

A második emeleten egy betűszedő lakik, akinek a nevét elfelejtettem. Három csúnya asszonya van, nem tudom, melyik közülök a felesége. Négy gyermeke van; sohasem láttam még ilyen csendes gyermekeket

A harmadik és utolsó emeleten lakunk mi: Garlatiné és a két albérlője. A nagyobbik szoba egy Pietro nevü spanyol zsidóé. Hugo Viktornak való alak! Púpos és akkora, mint egy tízéves gyermek. A két keze majd a földig ér. Az arca halovány, kicsi, elmés, szomoru és megható, mint egy beteg gyermeké. A szeme pedig — ah, ha nekem olyan szemem volna! (Alkalmasint akkor is foglalkozásnélküli nevelőnő volnék...) Pietro mindig itthon van és tajtékholmit farag valami nagykereskedő számára. Címeres pipákat és szipkákat, amelyeken egész vadászjelenetek láthatók. Ki szí ma még ilyen szipkákból? Nem értek a dologhoz, de nekem úgy rémlik, hogy a púpos zsidó félbemaradt Cellini. Egész nap hallom a kis esztergályozó padjának a berregését. Garlatiné azt mondja, hogy sok pénzt keres, de én nem tudom, hogy mennyi náluk a sok.

Még valamit Pietróról! Ha valaki nekem azt mondta volna, hogy fütyüléssel könyekig meg lehet hatni az embert, alkalmasint a

szeme közé nevettem volna; de amióta Pietrot fütyürészni hallottam, másképp gondolkozom. Alkonyatkor, ha nem tud már dolgozni (a szép szeme gyönge), néha elkezd fütyülni. Az egész ház elnémul olyankor és visszafojtott lélegzettel hallgatja. A sötét szobából fuvolázó madárének hangzik, tömör, csattogó, olvadó csalogányhang. Különös, szomorú, idegen melódiái vannak, a melyekhez hasonlót még nem hallottam.

De elég a pletykából. Óh, csak volna már valami komoly dolgom!

89. jul. 5.

Mily hálátlanság tőlem, hogy Navratilék, Pietro és a betűszedő mellett Tómics urról megfeledkeztem! Tómics úrról, akinek köszönhetem, hogy ma a derék, az igazán derék Garlatiné lakója vagyok. Mikor két héttel ezelőtt Budapestre jöttem, egy vasúti kocsiban utaztam vele. Javakorabeli ember még, de olyan komoly, száraz és tisztességes külsejü, hogy habozás nélkül beszédbe eresz-

kedtem vele. Úgy tudom, hogy számtiszt egyik miniszteriumban. Agglegény és ezerkétszáz forint fizetése van. Öt év óta ebédre jár Garlatinéhoz. Egy ebédért ötven krajcárt fizet. Biztos vagyok benne, hogy az asszony nem nyer rajta semmit, mert Tómics úrnak igényei vannak, de a jó Garlatiné minden szegénysége mellett annyira élhetetlen, hogy azt hiszi, ennek így kell lenni. Egyébként megesküdött nekem, hogy Tómics, amióta csak ismeri, mindig ugyanazt a ruhát és kalapot viseli. A dologban az a furcsa, hogy Tómics azért nemcsak tisztességesen öltözött, de majdnem elegáns külsejü ember benyomását teszi.

A szobaasszony ma tiz forintot kért tőlem kölcsön. Nem tagadhattam meg tőle. A vagyonom még hetven forint. Az ujságnál megint semmi!

89. jul. 16.

Nagy sétákat teszek mindennap, hol Garlatinéval, hol egyedül. Szeretném, ha visszanyerném a régi egészséges szinemet és

azt hiszem, maholnap el is fogom érni. Eleintén féltem egyedül járni az utcán. Tudom, hogy egyszerü fekete ruhámban is meglehetősen feltünő alak vagyok. A termetem olyan, amit az udvarias emberek amazon-termetnek, az udvariatlanok pedig dragonyos-termetnek szoktak nevezni. A hajam és a szemem pedig a budapesti viszonyokhoz képest nagyon is fekete. Érzem, hogy az urak és gyakran az asszonyok is, utánam fordulnak az utcán, de úgynevezett kalandom még nem akadt. Meg vagyok róla győződve, hogy az ilyenek ellen van egy csalhatatlan védőszer: ha egyedül megyek, soha semmiféle férfinak nem nézek a szemébe.

Garlatiné ma, nem kis meglepetésemre, megadta a tiz forintomat. A pénzt Pietrótól kapta. A púpos azt mondta neki: Tisztességtelen dolog attól a leánytól pénzt kérni. Ha kell, jöjjön hozzám, nekem van. — Pedig azelőtt, mondja Garlatiné, sohasem adott neki, ha kért is tőle.

Különös és kegyetlen dolog, hogy oly kevéssé tudunk szabadulni külső benyomások alul. Nem tudok a szegény nyomorékkal beszélni; ha ránézek, testi szenvedést érzek. A lapnál megint semmi. Beszüntettem a hirdetést, mert sok pénzembe került.

: 9. augusztus 10.

Annyi boszuságom és szomorúságom volt, hogy elment a kedvem a naplóírástól. De most rákényszerítem magamat. Ha haszontalan foglalkozás is, mégis csak foglalkozás és az örökös tétlenség beteggé tesz.

Garlatinénak a hozzám való nagy hajlandósága egy szerencsétlen ötletet sugalt. Mondjuk: egy ügyetlen ötletet. Én pedig tultettem rajta ügyetlenség dolgában, mikor elfogadtam inditványát. A dolog azon kezdődik, hogy a székesfővárosnál több tanítónői állás van üresedésben. Nekem nincs ugyan oklevelem, de beszélek franciául és angolul, van tehetségem a zenéhez és némi pártfogással

megtehetnének segédtanítónőnek . . . Igen, de honnan veszszük a pártfogót? Garlatiné azt mondta, hogy ő megszerzi. A háziurunk, aki az elsőemeleti utcai lakásban székel, fővárosi bizottsági tag. Ha elmegyünk hozzá, ha elpanaszoljuk neki a bajomat, lehetetlen, hogy a pártfogása alá ne vegyen. Garlatiné olyan meggyőződéssel beszélt nekem a háziúr nagylelküségéről és önzetlen jelleméről, (amely lelki tulajdonságait természetesen csak hallomásból ismeri) hogy végül magam is lehetségesnek tartottam a dolgot.

Elmentünk ketten a háziúr lakására . . . Az urat nem találtuk otthon, csak az asszonyt. Mikor beléptünk, éppen a két gyönyörü szőke gyermekét etette.

— Mi tetszik? Megint tanítónő — ugy-e? kérdezte az asszony, miközben tetőtől-talpig ellenségesen végigmért.

Még ijedten igent se dadoghattam, mikor a kérvényem már gyors elintézést nyert.

— Ismerem már az ilyeneket! Kérem, itt nem osztogatnak semmiféle állásokat . . .

Már künn is voltunk! Soha sem láttam még a háziurunkat. Garlatiné azt állítja, hogy tisztes öreg úr. A fogadtatás után, amelyben részünk volt, azt következtetem, hogy a felesége nem tartja annak. De menjünk tovább! Ez volt a Galatiné ötlete, de most jön az én ötletem. Mea maxima culpa! Tréfálok, pedig ha éjszaka fölébredek az ágyamban és eszembe jut, akkor érzem, mint pirulok el a sötétségben is.

Az író! Tíz cikket is olvastam tőle — hiszen egyéb dolgom sincs mostanában, mint olvasni — és mindegyik a nő jogáról, a nő munkaköréről szólt. Helyet a nőknek! Aki így ír, az meg fog érteni, mondtam magamban. Garlatiné kisért hozzá... Figyelmesen, látható érdeklődéssel hallgatot végig. Elmondtam neki, hogy oklevelem nincs, de beszélek franciául és angolul, van tehetségem a zenéhez és a többi... Az író, hol Garlatinét méregette, hol engem nézett. Közbe mosolygott.

— Talán tehetek valamit az ön érdeké-

kében, — mondta. Majd tudakozódni fogok az ismerőseim körében ... Meglehet, hogy három nap mulva már biztosat mondhatok ... szerda van, keressen föl szombaton délután ...

A mosolya sehogy sem illet ahhoz, amit mondott. Mikor elbucsúztunk, megint visszaintett. Garlatiné már akkor az előszobában volt.

— Az édesanyja ez a hölgy? kérdezte halkan.

— Nem az, a szobaasszonyom.

— Helyes. És — mondja — igazán nevelőnő akar lenni, vagy ez csak olyan izé ...?

Csudálkozva néztem rá; nem tudtam neki mit válaszolni.

A hangja most suttogássá tompult.

— Jöjjön el szombaton, de pontosan.

— Pontos leszek.

— Az öreg asszonyt természetesen otthon hagyja!

Ennyiben van a dolog. Oh, nem fogok több cikket olvasni a nő jogáról, meg a női munka közgazdasági értékéről!

Nem tudom, mi szándéka van velem a sorsnak. Nem mondhatnám, hogy félek a jövőtől, de határozottan kiváncsi vagyok rá. Különös, hogy ebben a nagy városban mindenkinek megvan a maga helye, amelyet be kell töltenie, mindenki sürög-forog, dolgozik, gondoskodik. Csak nekem nincs dolgom, se gondom. Néha babonás félelem fog el, hogy hátha én fölösleges vagyok a világon? Hátha későn jöttem és minden hely be van már töltve?

Garlatinének megint van egy ötlete. Valaha, a régi jó időkben, lakott nála egy kosztos gyerek, aki most országgyülési képviselő. A képviselő állítólag gyermeki szeretettel emlékszik vissza Garlatinéra és bizonyára boldog lesz, ha megteheti neki azt a kis szolgálatot, hogy engem álláshoz juttasson.

Szegény Garlatiné! Nem merem tőle megkérdezni, hogy miért főz ő Tómics úrnak

ötvenkrajcáros ebédeket, ha a mindenható képviselő oly gyermeki szeretettel viseltetik iránta . . . El fogunk menni a képviselőhöz Biztosra veszem, hogy ujabb kudarcot fogunk vallani, de kezdem sejteni, hogy jó hasznát fogom venni a jövőben, ha kellően gyakorlom magamat az önmegalázás keresztény erényében.

89. aug. 10.

Győzelem! Vagy korán örülök? Annyi bizonyos, hogy a Garlatiné képviselője szeretetreméltó ember. Gyermeki odaadást ugyan nem mutatott a derék szobaasszonynyal szemben, de annál több érdeklődést és szolgálatkészséget. Ma voltunk nála. Miután elmondtam neki, hogy beszélek franciául, angolul, hogy van tehetségem a zenéhez és a többi — elkérte a bizonyítványaimat, azután följegyezte magának a lakásunk címét.

— Két nap mulva levelet kap tőlem! mondta aztán.

Mikor megkérdeztem, hogy remélhetem-e

a kérésem teljesítését, mosolyogva jegyezte meg:

— A kultuszminiszter eléggé le van nekem kötelezve, hogy ilyen csekélységet meg ne tagadjon tőlem.

Úgy látszik, ezúttal jó helyen kopogtattunk. Tehát még két nap!

89. aug. 17.

Két nap is elmult, egy hét is, de a képviselő nem adott magáról hírt, Garlatiné ma nála járt, de három ízben is oda kellett mennie, míg elfogadta. Nem értem az egész dolgot! Azt mondta az asszonynak, hogy már beszélt a — postaigazgatóval és hogy előjegyeztetett az első helyre, amely a telefonnál megüresedik. Most azonban nincs hely üresedésben... Ő azt hitte, hogy én telefónos kisasszony akarok lenni! Mikor Garlatiné fölvilágosította, hogy állami leányiskolában óhajtok alkalmazást, a képviselő úgy vélekedett, hogy az jóval nehezebb dolog, de mindenesetre beszélni fog a miniszterrel... Garlatiné jámbor lelkét elön-

tötte a méreg és a bizonyítványaimat követelte. Az írásaim azonban nem voltak meg, sem az asztalon, sem a fiókban, sem a papirkosárban. Pedig a lelkiismeretes honatya ott is keresgélt! Garlatiné esküdözik, hogy ha holnapig nem kerülnek meg a bizonyítványaim, akkor kiteszi volt kosztosát az ujságba. Úgy látszik, ez a fővárosi emberek legádázabb fenyegetése.

89. aug. 24.

Két nap óta megint hirdetek az ujságban. Eddig csak egy levelet kaptam. Dobogó szívvel bontottam föl és trágár élcelődéseket találtam benne. Mi mindenre rá nem érnek az emberek! Az ujság kiadóhivatalában várnom kellett és átlapoztam az asztalon fekvő hirlapok hirdetéseit. Mennyi nevelőnő nem ajálkozik! Néhányan keresnek is nevelőnőt, azoknak a cimére leveleket küldtem. A bizonyítványaim megkerültek. A szabónál voltak, aki a képviselő ruháját szokta vasalni.

89. szept. 5.

Szerződtetve vagyok!

Sejtettem, hogy pártfogó nélkül nem mehetek semmire és most kitudódott, hogy van egy igen tevékeny protektorom. A púpos Pietro! Különös és nekem tanulságos dolog. A raktár mellett, ahová Pietro a kész pipáit szokta beszolgáltatni, van egy nagyúri istálló. A komornyik, aki oda szokott járni, hogy ellenőrizze a kocsisokat, Pietro barátja.

Úgy látszik, a két férfi már régen fára dozott az érdekemben. Tegnap följött a komornyik a Pietro lakására. Piros arcu, szálas ember, aki inkább hasonlít szinházi buffóhoz, mint cselédhez. Azt mondta, hogy özvegy N. grófné nevelőnőt keres a kis leánya mellé. Menjek el a palotájába és mutassam be magamat. Egy névjegyet is adott, hogy azt vigyem el az első komornának, az majd pártfogol az úrnőjénél. Mikor a derék ember elment, egy óriási tajték-

szipkát tartott a fogai között; a szipkára egész szarvasvadászat volt kifaragva...

Szerződtetve vagyok! Pedig a dolog nem ment egészen simán. Már a komorna is, akihez Pietro barátja ajánlott, meghökkenve mért végig, mikor átadtam neki a névjegyet.

— Félek, kisasszony, mondta, — hogy a dolog nem lesz könnyü...

— Úgy találja, hogy külsőm nem felel meg?

— Hiszen ez az! Ön nagyon is csinos.

— Ha tényleg csinos vagyok, baj az?

— Az ön külseje provokáló és az a mi állásunkbeli nőknél mindig baj. De azért el fogok követni minden tőlem telhetőt.

Az özvegy grófnét egy kis szalonban találtuk. Rokonszenves, fiatal, beteges külsejü úriasszony. Mikor meghajtottam magamat előtte, az ő arcán is meglátszott a kellemetlen meglepetés. Az első pillanattól fogva megláttam rajta, hogy nem akar szerződtetni

és csak udvariasságból áll velem szóba. Elmondtam neki is, hogy tudok franciául, angolul, hogy van tehetségem a zenéhez és a többi ... Aztán hosszu csend állott be, miközben szomorúan és zavartan néztük egymást.

A jó angyalom ekkor kinyitotta a szomszéd szoba ajtaját és az ajtón egy ragyogó napsugár surrant be, vele bájos kis gyermekleány. A kék nagy szemével csodálkozva nézett rám, aztán halk hangon megszólalt:

— Te vagy az új nevelőnőm? Ne légy szomoru, én engedelmeskedni fogok neked, mert szeretlek.

A jó angyalom hozta be ezt a gyermeket, ő adhatta a szájára ezeket a szavakat. Ez a bájos gyöngédség — az első szívből fakadó gyöngédség, amelyben hónapok óta részem volt — olyan hatással volt rám, hogy ösztönszerüen lehajoltam és megcsókoltam a meztelen karját. Aztán szabad folyást engedtem könyeimnek.

— Kit gyászol, kisasszony? kérdezte a grófné.

— Az édesanyámat.

Most már tudtam, hogy szerződtetve leszek. A grófné ujból megkérdezte, hogy mit tanultam, majd a zenére terelte a szót. Mivel eközben egy akaratlan pillantást vetettem a szobában álló Bösendorfer felé, fölszólított, hogy játszam valamit.

Beethoven bucsúját játszottam. Azt hiszem, hogy jól játszottam, mert mikor befejeztem a bánatos dalt, a grófné szeme könyes volt. Alkalmasint ő is bucsúzott már életében olyasvalakitől, akihez ragaszkodott.

Mikor a grófné a pénzbeli igényeim után tudakozódott, a komorna, aki úrnője széke mögött állott, ajkához emelte az ujját. Megértettem. Azt mondtam, hogy köszönettel fogadom azt, amit ő méltósága nekem szánt. A grófnő erre egy összeget mondott, jóval többet, mint amennyit remélni mertem.

— Mikor jöhet hozzánk? — kérdezte később.

— Minden pillanatban, méltóságos asszonyom.

— Tehát holnap?

— Holnap.

— Holnapután utazunk. Karácsonyig falun maradunk . . . Nem fél, hogy elunja magát a magányunkban?

Nem tudtam erre mit válaszolni, de azt hiszem, leolvashatta az arcomról, hogy az élet nem kényeztetett el eddig mulatság dolgában.

Künn a folyosón megköszöntem a komornának a segítségét.

— Jó dolga lesz nálunk, mondta, — főleg, ha nem esik a régi kisasszony hibájába.

— Mi volt a régi kisasszony hibája?

— Igen gőgös volt velünk szemben . . .

Jó Istenem, én és gőgös! Szivesen csókoltam volna meg a derék asszonyságot, hogy bebizonyítsam neki, mennyire nem hasonlítok elődömhöz; de meg vagyok róla győződve, hogy ezt tiszteletlenségnek vette volna.

A templomba mentem, aztán haza. Otthon részletesen be kellett számolnom látogatásomról. A púpos ember a szobájából hallgatta az elbeszélésemet, de nem jött ki, nem is szólt egy szót sem. Később eljött Tómics úr is. Őt láthatólag kellemetlenül lepte meg a hír, hogy elhagyom a fővárost.

— Kár, kár! — mondta.

Garlatiné rátámadt. Mit beszél? Ahelyett, hogy örülne a kisasszony szerencséjének . . .

— Mégis kár! mondta Tómics úr.

Hogy miért kár, azt ugyan nem magyarázta meg, de én így is tudom. Beszéljünk másról!

A kis grófnőt Flórának hívják. Nem is lehet más neve. Flóra, ha valaha már szerettek gyermeket, téged szeretni fognak.

És most csomagoljunk!

II.

89. október 2.

Régi barok kastély, egy kicsit komor, egy kicsit fontoskodó és mégis oly kedves, oly furcsán kecses, mint a menuetthez készülő nagyapó. A kőfala fekete, a rézteteje pedig zöld a kortól. Köröskörül hatalmas park, inkább vadon, mint kert. A végében nagy tisztás, azontúl sürü facsoportokban kéklik az erdő széle. Ez Csertőháza — új hazám.

Szép ősz, édes ősz, hogy imádlak! Nappal kolompszó hallatszik be a rétekről és ezer seregély röpköd az ökörnyálas levegőben. Este köd ül meg a tó fölött . . . Oly csábítóan szép az őszi hervadás, hogy az ember lelke szinte gyönyörködik az elmu-

lás gondolatában ... Szeretnék most Baucis lenni, a kilencvenéves Baucis, aki a százéves, szép ezüstös haju Philemonnal nézi a leáldozó napot. Eh, becsiptem az örökös must- és törkölyszagtól.

Úgy mondják, a leányok akkor kacérkodnak a halállal, ha nagyon is jól folyik a dolguk ... Nekem nagyon jól folyik a dolgom. A grófnő édes, patyolatlelkü, gyönge asszony. Azt hiszem, nagyon szeret engem és Isten bocsássa meg a bünömet, ha ezt a szeretetét részben ravasz tervszerüséggel vívtam ki magamnak.

Ő szereti, ha magam végzek körülötte apró szolgálatokat, szereti, ha néha alázatos meghatottsággal mosolygok rá és szereti, ha olykor orozva megcsókolom a jóságos kezét.

— Jó gyermekem! — mondja olyankor mosolyogva.

Pedig kettőnk közül ő a jobbik és ő a gyermekebb.

Flóra! Azok közül a gyermekek közül való, akiknek jósága, szépsége és elmés-

sége szinte megfélemlíthetné a babonás embert. Olykor bánt a lelkiismeret, hogy annyira el tudtam szeretni az édesanyjától. Azt hiszem, senkit sem szeret már rajtam kívül, annyira betelt az ő forró kis gyermekszíve velem. Néha valóságos gyöngédségi rohamai vannak, ilyenkor majd megfojt a csókjaival.

De mit fecsegek! Menjünk, hozzuk rendbe a vendégszobát, hiszen holnap jön az asszony fivére, Sándor gróf.

89. október 3.

Teremtőm, de nagy dolog az: férfinak lenni! Különösen olyan házban, ahol asszonyok parancsolnak, mint a miénkben. A fiatal gróf még meg sem érkezett és már is ő lett egész háztartásunk láthatatlan központjává. Reggel óta lázban van a háznép; a cselédek, még azok is, akik sohasem látták a grófot, róla beszélnek és őt várják. A kertbe kocsiszámra hordják a kavicsot és nem csak a leányok, de a férfiak is

kicsipték magukat. És még egy megfigyelést tettem: a férficselédeknek, akik eddig a kulcsárnő asszonyi kormánya alatt senyvedtek, egyszerre nagyon megjavult a társadalmi helyzetük. Fennhangon beszélgetnek a pitvarban és sokat fontoskodnak az istállók körül. Reggel a parádékocsis, egy szép lópokróccal a vállán nagy hetykén belép a kastélyba. Nem szól semmit, hanem odateríti a pokrócot a vendégszoba ajtaja mellé.

— Mit akarsz azzal a pokróccal? rival rá mérgesen a kulcsárnő.

Miska vakmerő hidegvérrel méri végig Ágnes asszonyt.

— Persze, az ilyen asszonynép azt hiszi, hogy a méltóságos úr finom vizslája majd a kőpadlón fog aludni!

A kulcsárnő megszégyenülten hallgatott el, a leánycselédek pedig körülményesen megvitatták ezt a jelenetet, amely határozottan emelte a Miska tekintélyét.

Villásreggeli után a grófné bekérette hozzánk a kasznárt, hogy mondjon véle-

ményt a szivarokról, amelyeket a városból hozattunk Sándor gróf számára. Az örökké alázatosan mosolygó Albert bácsi ekkor elkomolyodott és oly szertartásosan gyujtotta meg a szivart, mint az áldozó pap Zeusz oltárának tüzét. Kék füstsáv kavargott az ebédlő asztala fölött és mi valamennyien át voltunk hatva a pillanat fontosságától. Némán, szinte ájtatosan vártuk Albert bácsi itéletét. Végre megszólalt:

— A szivar jó, mondta ellentmondást nem türő határozottsággal. — A szivar igen jó és izleni fog a méltóságos úrnak . . .

A dohányszag, amely olyan idegen ebben a házban, kellemes izgalomba hozta az egész asszonynépet. Különben sohasem szoktunk bort inni, mert van jó forrásvizünk, de a grófné most parancsot adott, hogy töltsenek mindenkinek egy-egy kis pohárral. Kóstoljuk meg ezt is, fog-e izleni Sándor grófnak?

Nem tagadom, bizonyos féltékenységgel vártam eddig a fiatal gróf érkezését, de

most már reám is átragadt a várakozás láza . . .

89. október 4.

Itt ülök magamban, én vénülő nevelőnő és szörnyen el vagyok keseredve önmagam ellen. El vagyok keseredve, mert rajta kaptam magamat, hogy jóval érzékenyebb, hiúbb és ízléstelenebb vagyok, mint hittem volna . . . Büntetésül nem állíthatom magamat a szoba sarkába, tehát azzal büntetem magamat, hogy töredelmesen meggyónom a vétkemet.

Első ízléstelenség:

A fiatal gróf megkésett az este és csak tizenegy után érkezett. A grófné féltizkor lefektette Flórát, tizkor pedig azt mondta nekem, hogy feküdjem le én is. A dolog annyira meglepett, hogy nem akartam hinni a fülemnek. Aztán szó nélkül engedelmeskedtem neki, bár közel voltam a siráshoz. Olyasmit képzeltem, hogy nekem föltétlenül ott kell lennem a gróf fogadtatásánál. Ott kell lennem, nekem, a nélkülözhetetlen

Paulának, a ház jó szellemének, — szerényen háttérbe vonulva, de komoly önérzettel . . .

A grófnénak teljesen igaza volt. Semmi szükség sincs reám az ilyen családi jeleneteknél. Belátom és értem — de azért mégis fáj. És éppen az bosszant, hogy fáj.

Máskor, ha ágyba fekszem, öt perc mulva már úgy alszom, mint a halott. Tegnap nem tudtam elaludni. Hallottam a kocsizörgést és ébren voltam még akkor is, mikor az egész ház már elcsendesedett . . .

Második ízléstelenség:

Mikor ma villásreggelinél megismerkedtem Sándor gróffal, alig tudtam eltitkolni kellemetlen meglepetésemet. A meglepetésemet — vagy mondjam kiábrándulásomat? — a fiatal úr külső megjelenése okozta. Tudom, hogy huszonnégyéves, de alig látszik husznak. Hosszu és igen karcsu, csupasz arcu, szőke fiatal ember . . . Vagy mondjuk inkább: fiu . . . Magas althangja van és minduntalan el-elpirul, mint egy fiatal leány. Jól öltözködik, de olyan külö-

nösen jár, mintha sántitna. Pedig tudom, hogy nincs semmi baja a lábának. A szeme szakasztott olyan, mint a kis Flóráé; tehát szép.

Azon vettem észre magamat, hogy én akaratlanul és félig öntudatlanul már előzetesen megrajzoltam magamnak a gróf képét. A testvéri szeretetében rettenetesen elfogult grófné megjegyzései után indultam és soha még kép oly kevéssé nem hasonlított eredetijéhez, mint az én képzelt Sándor grófom az igazihoz. Meg mertem volna rá esküdni, hogy hat láb magas dalia, hogy bronzszínü arca, erős bajusza és gyönyörü foga van ... Miért volna gyönyörü foga? És biztosra vettem, hogy a mosolya gúnyos, igen, gúnyos és elmés, mint a Bourget-féle regényhősöké, a pillantása pedig halálosan szomoru ... Miért halálosan szomoru? Nem tudom. Olyannak képzeltem a grófot, aminőnek az iskolás leányok szokták képzelni a nagy betüvel irandó Ő-jüket.

Édes Paulám, te liba vagy. És most jó éjtszakát!

89. okt. 9.

Elolvastam az öt nappal ezelőtt leírt gyónásodat, Paula, és most föloldozlak, leányom. Neked csak egy hibád van: jóval több fontosságot tulajdonítasz magadnak, mint amennyire igényt tarthatsz . . .

A védenceim száma megszaporodott egygyel. Eddig is ketten voltak: Flóra és az édesanyja. Most hárman vannak a kis gróffal. Csodálatosan egyszabásu lélek mind a három, az asszony, a férfi és a gyermek. Tiszta, nemesszívü, bizonyos fokig elmés emberek, de hijával vannak minden akaraterőnek. Ez a jellembeli lágyság valami különös, rokonszenves és szinte megható bájt kölcsönöz nekik. A lelkük mintha mollra volna hangolva. Olyanok, mint a beteg gyermekek, akik iránt minden nő bizonyos anyai gyöngédséget érez. De azért legkevésbbé sem sajnálatra méltók, mert van egy erős fegyverük: betudják magukat hízelegni minden ember szivébe.

A kis gróf két napig szorgalmasan vadászgatott, de azt hiszem, nem annyira kedvtelésből, mint inkább az illem kedveért. Aztán szögre akasztotta a puskáját és játszótársul szegődött Flóra mellé. Azóta mindig velünk van. A tennis-grandon, a várkertben és este a zongorateremben. Úgy mondja, hogy karácsonyig akar itt maradni. A grófné el van ragadtatva, a kis Flóra pedig boldog.

89. október 16.

Egy nagyúri vonása mégis van a fiúnak: szereti a lovat és tud is vele bánni. Amilyen esetlennek és félénknek látszik, ha gyalogszerrel van, olyan erős és nyugodt, ha nyeregbe száll vagy a hajtó-kocsi bakján ül.

Néhány nappal ezelőtt a grófné jelenlétében különös ajánlatot tett nekem.

— Ha ráérne, kisasszony, akkor megtanítanám lovagolni . . .

No hiszen éppen csak ez kellene még: egy lovasított guvernánt! Bosszankodtam is, meg nevettem is.

— Ha ráérnék, gróf úr, akkor megtanulnék ruhát szabni. Annak több hasznát vehetném, mint a lovaglásnak.

A kis gróf arca vérvörös lett, a grófné mosolyából pedig azt következtettem, hogy helyesli a válaszomat.

Ebéd után, amikor Flórával a kertben tenniszeztem, előállott a gróf négyese.

— Ha kedve volna kocsikázni, kisasszony, szívesen vinném ahová akarja, mondta zavart mosolylyal.

— Nekem Flóra mellett van a helyem, válaszoltam.

Sándor gróf ekkor fölkereste a nővérét és addig könyörgött neki, míg a grófné meg nem engedte, hogy magával vihesse Flórát. Természetesen csak úgy, ha én is velük megyek . . . A kis grófnak ez a ravaszsága szerfölött meglepett. De nem bosszantott, mert szenvedélyem a kocsikázás, a gróf muszkái pedig remek ügetők. Azóta napirenden vannak kirándulások. Elhajtunk a régi apátságig vagy a csertői kompig. Teg-

nap a vörös kereszttől az erdőig én hajtottam a lovakat. A gróf azt állítja, hogy nagy kocsistehetség vagyok . . .

89. október 30.

Odakünn sürü köd van, én meg idebenn didergek. Úgy látszik, vége a szép időnek! Nem, nem bolondíthatom magamat tovább: a szerencsétlen fiu belém szeretett.

Utólagos éleslátásommal kimutathatnám most, hogyan kezdődött a dolog és hogyan növekedett. Azt is kimutathatnám talán, hogy mindennek én vagyok az oka. De ez haszontalan papirpazarlás volna csak. Tény, hogy két nappal ezelőtt egyáltalában nem gondolkoztam még erről, de az is tény, hogy tegnap óta meg vagyok ijedve. Már kín vele asztalnál ülnöm; folyton rám mereszti a tekintetét; ha pedig ránézek, akkor elpirul és lesüti a szemét. Csoda, hogy a grófné még észre nem vett semmit! Ha kettesbe vagyok vele, mindig érzem, hogy valami kitörés készül, de a félelem a torkán akasztja

a szót. Biztosra veszem, hogy holnap vagy holnapután már erőt fog venni a félelmén... Mi lesz aztán? Kerülöm a társaságát, menekülök előle, de tudom, hogy előbb-utóbb még is csak le kell vele számolnom.

Arra is gondoltam már, hogy jó volna, ha mindent elmondanék a grófnénak. De mit mondjak neki? És mit tehet ő, a nálamnál gyöngébb asszony?

Arcomba szökik a vér, ha elgondolom, hogy ez az ember, ez a gyermek —!

89. okt. 31.

Ebéd után egyedül voltam a zongorateremben. Játékközben hallottam, mint nyilik az ajtó. Nem fordultam vissza, úgy is tudtam, hogy ő az. Még vagy tíz percig zongoráztam, aztán fölkeltem. Sándor gróf ott állott az ajtó mellett. Igazán szánalmas színben volt. A kilincs már a kezemben volt, de aztán meggondoltam magamat. Véget kell vetnem ennek a nevetséges és türhetet-

len helyzetnek! A bátorságom azonban hirtelen megcsappant.

— Mi baja? kérdeztem halkan.

A gróf egész testében remegett, a kezével pedig olyan mozdulatot tett, mintha meg akarná fogni a karomat.

— Óh Paula, hebegte, — én olyan boldogtalan vagyok . . . Ha ön tudná, ha ön értené . . .

Most már tudom, hogy mit kellett volna válaszolnom.

— Nem akarom önt érteni, mert boszszant, untat és sért. Hagyjon engem békében és menjen vissza oda, ahonnan jött . . .

E helyett azt mondtam neki: Nem értem önt.

Úgylátszik, hogy a nő ilyen helyzetben ösztönszerüen hazudik.

A fiu pedig, aki inkább elkeseredettnek, mint szenvedélyesnek látszott, hirtelen megragadta a karomat és a vállamhoz szorította az arcát. Eltaszítottam magamtól és elmenekültem.

Mit tegyek? Szóljak a grófnénak? Mindenek előtt aludni próbálok; reggel talán eszembe jut valami.

89. nov. 1.

Ma este levelet találtam a szobámban. Levelet Sándor gróf kezétől. Lemásolom szóról-szóra. Megszólítás nincs.

„Ön most gyülöl, talán meg is vet. Pedig nincs egyéb bünöm, minthogy jobban imádom az életemnél. Kevés ideje ismerem csak, de biztosan tudom, hogy soha más nőt nem fogok szeretni. Ezt biztosan tudom. Jelentéktelen ember vagyok, de van egy erényem, amelyet meg kell becsülnie: szeretem önt, ahogyan soha sem szerették és sohasem fogják szeretni. Tudom, hogy nem szeret, de azért mégis kérem, térden állva kérem, legyen a feleségem. Esküszöm az üdvösségemre, hogy később szeretni fog, mert ön jó és lehetetlen, hogy ne szeresse azt, akinek ön mindene . . .“

Feleségül akar venni.

Újra és újra átotvasom a levelet. A szemem aztán megakad egy mondaton: „később szeretni fog, mert ön jó és lehetetlen, hogy ne szeresse azt, a kinek ön mindene . . .“

De tisztázzuk előbb a helyzetet. A dolog természetesen képtelenség. Egy gróf elvehet egy táncosnőt, de nem vehet el egy nevelőnőt.

Vajjon komolyan el akar-e venni? El. Ő nem tud hazudni.

És ha nem volna annyira képtelen a dolog, vajjon hozzámennék-e? Legyünk őszinték: hozzámennék. Hozzámennék nem is egy, hanem száz okból. Nem vagyok nagyravágyó, de ismerem a vagyon értékét. A pénz a függetlenség, a pénz a nyugalom, a tisztaság, a jóság. És hozzámennék, talán az esetben is, ha nem volna gazdag ember. Hozzá mennék, mert csábítana a gondolat, hogy jogot nyernék a grófné és Flóra rokoni szeretetére. És hozzámennék, mert azt írta nekem: „lehetetlen, hogy ne szeresse azt, akinek

ön mindene.“ Ez az igazság! Nem azt szeretjük, akire nekünk van szükségünk, hanem azt, akinek szüksége van reánk. És ennek a szegény fiúnak, ennek a nemes és ügyefogyott gyermeknek szüksége van rám.

Egy gróf nem vehet el egy nevelőnőt. Pedig tudom, hogy testileg és lelkileg fölötte állok, tudom, hogy leereszkedés volna tőlem, ha nejévé lennék és azt is tudom, hogy soha jobb feleséget nem fog találni.

Megmutassam a grófnénak ezt a levelet?

89. nov. 10.

Itt vagyok megint Budapesten, a külső Kerepesi-uton, a Garlatiné hónapos szobájában . . . Dél van. A konyhából sistergés hallatszik be, oda lenn az udvaron kintorna játszik . . . Hogyan kerültem ide vissza? Rossz álom gyötör csak! Föl fogok ébredni és ott fogom magamat találni csertőházai szobámban, kényelmes rézágyamban . . . Tómics úr beszél a konyhában . . . Nem

tudok most irni ... Holnapig talán rendbe szedem a gondolataimat . . .

89. nov. 11.

November második, harmadik és negyedik napja még nyugodtan telt el a kastélyban. Nem szóltam a grófnénak Sándor leveléről és a fiatal úr sem szólt neki. A grófot csak ebédnél láttam. Csendesen viselkedett és én — bár magam sem tudnám megmondani, hogy miért — azt a benyomást nyertem, hogy vár valamit.

November ötödik napján megtudtam, hogy mire várt: a gyámja megérkezésére. István gróf korán reggel jött meg, egész csöndben. Mikor Flóra szobájába mentem, összetalálkoztam vele a folyosón. Föltünően magas, de hajlott termetü, tipikusan mágnásarcu öreg úr. A szemébe kellett csak néznem és már tudtam, hogy kicsoda és azt is tudtam, hogy miért jött.

István gróf délelőtt megnézte a gazdaságot, Sándor pedig elkisérte. Ebédnél a fiatal

gróf nagyon idegesnek látszott. A grófné se evett semmit, Flóra pedig lopva és félénken nézett reám. Csak István gróf evett kitünő étvágygyal. Ő tartotta szóval az egész társaságot. Vidám és szeretetreméltó történetkéket beszélt el nekünk a saját ifjukorából, közbe pedig kedves gúnynyal csipkedte önmagát. Többnyire hozzám intézte a szót, bizonyos tisztelet és rokonszenv hangján, mintha én lettem volna a társaságban a legfontosabb személy.

Ebéd után Sándor gróf elhagyta a szobát. Az ajtóban egy pillanatra visszafordult és egy hosszu, komoly pillantást vetett rám. Flóra is távozni készült; én el akartam kisérni, de a grófné visszatartott.

— Talán zongorázik nekünk valamit?

A zongorához léptem, miközben egyszerre rettenetes félelem vett rajtam erőt. Jól tudtam, hogy nem a játékom miatt marasztaltak itt és szó nélkül vártam a történendőket. Azt is tudtam már akkor, hogy elvesztettem a csatát, mielőtt még megütköztünk volna.

Nincs is kedvem megütközni, mert érzem, hogy szánalmasan és nevetségesen egyenetlen küzdelem volna. Az öreg világfi arisztokratikus önérzete és szellemi fölénye, melyet az udvariassága alól is kiérzek, lesujtó hatással van rám. Zavarba ejt, szinte megszégyenít. Soha sem éreztem még, csak most érzem, hogy milyen alárendelt állást foglalok el a világban és különösen ebben a házban.

A gróf bókkal kezdte.

— Ön sokkal elmésebb, kedves kisasszony, semhogy ne tudná, miről akarok önnel beszélni . . . Az öcsém egy ajánlatot tett önnek . . . Nem érezném magamat hivatottnak arra, hogy beleavatkozzam ilyen gyöngéd természetü dologba, ha nem volnék Sándor gyámja és ha ő maga nem értesített volna mindenről . . . Most már bevallhatom önnek azt is, hogy nehéz gondokkal terhelve jöttem ide. Nem ismertem önt és attól tartottam, hogy félreismerhetné a helyzetet. Most azonban bocsánatot kérek a méltatlan

gyanusításért! Az én koromban bizonyos fokig emberismerővé lesz mindenki és alig három órai ismeretség után már tudom, hogy kivel van dolgom. Önnel szemben nem kell hivatkoznom azokra az elavult, de fájdalom még érvényben levő családi törvényekre, a melyek a hitbizományost még érzelmeiben is korlátozzák. Önnek nem kell elmondanom, hogy ilyen házasság Sándor grófot nemcsak vagyonilag, de társadalmilag is tönkre tenné . . . Önnel szemben mindez fölösleges, mert tudom, hogy egy pillanatig sem vette komolyan a fiu ajánlatát...

A gróf mindezt nyugodt és komoly hangon mondta. Aztán elhallgatott és kérdően nézett rám.

— Ugy-e, igazam van?

— Igaza van, egyetlen pillanatig sem vettem komolyan, mondtam gépiesen.

A grófné, aki eddig mélyen hallgatott, most megszólalt:

— Miért nem tett említést arról a levélről? kérdezte elborult arccal.

István gróf megfelelt helyettem.

— A kisasszony nem akart neked nyugtalanságot szerezni és ezért külön is hálára vagyok neki kötelezve.

A gróf aztán gyors léptekkel az ajtóhoz lépett és beszólította Sándor grófot, aki odakünn várakozott. Az öreg úr karon fogta a fiatal embert és szelid mosolylyal mondta.

— Eljártam a megbízásodban. A kisasszony tiszteletreméltó őszinteséggel válaszolt . . . Sajnálom, hogy a válasza rád nézve nem kedvező . . .

A fiu oly fájdalmas meglepetéssel nézett rám, hogy el kellett forditanom tekintetemet. Különös ötletem támadt . . . Ime, ha becsületes leány volnék, akkor most így szólnék: Hazugságot mondtam, mert az igazság az, hogy egyedül vagyok a világon és ha akadna egy tisztességes férfi, aki szeretni tud, annak hűséges felesége lennék . . . És ha ön az a tisztességes férfi, nyujtsa ide a kezét!

Helyettem az öreg úr válaszolt.

— A kisasszony azt mondta, hogy sem téged, sem a leveledet nem akarja komolyan venni . . .

Sándor gróf arca krétafehér lett.

— Azt mondta?

István gróf kérdőleg tekintett rám és én a fejemmel bólintottam . . .

— Igen, azt . . .

— Önt kényszerítették, hogy így beszéljen — fakadt ki a fiatal úr.

Az öreg meglepetten nézett az öcscsére, aztán kedélyesen nevetett.

— No lám, — kiáltotta, hát én volnék az a bizonyos kőszívü vén gróf, aki a rémregényekben erőszakkal akadályozza meg a fiatalok boldogságát?

Olyan furcsán mondta, hogy elmosolyodtam, Sándor gróf pedig elszégyelte magát. Hirtelen sarkon fordult és elhagyta a szobát.

Magam is a szobámba vonultam, ahová egy óra mulva bekopogtatott István gróf.

— Azért jöttem, hogy megköszönjem nyilt

és becsületes viselkedését... Ön derék leány és mi adósai vagyunk önnek... És még valamit akarok mondani! Természetesnek találom, hogy egy nő, aki annyira tapintatos és finom érzésü, a történtek után nem érezheti magát többet jól Csertőházán... A hugom igen nehezen válik meg öntől, de megmagyaráztam neki hogy nincs jogunk hozzá, hogy visszatartsuk...

A gróf a képzelhető legegyszerübb eljárást követte velem szemben: amit tőlem kivánt, azt úgy mondta el, mintha az én óhajom volna, amelyet kiolvasott a szememéből... Nagyon megvetheti vagy igen ostobáknak tarthatja a nőket. De az eredmény neki ad igazat.

— Szeretném, ha még ma indulhatnék, mondtam, csakhogy már én is mondjak valamit.

— Amint parancsolja, szólt a gróf. — De nekem is van egy alázatos kérésem... Ennek a kis családi jelenetnek, mely itt lefolyt, tulajdonképpen ön adja meg az árát.

Mi mindenképpen le vagyunk önnek kötelezve és boldogok volnánk, ha némi elégtételt adhatnánk önnek. Nagyon, nagyon lekötelezne, ha némileg útba igazítana, hogy minő alakban tehetnők ezt.

Megértettem: pénzt akart adni. Isten látja lelkemet, hogy nem vagyok érzékeny pénz dolgában, de beláttam, hogy gyalázatosság volna, ha elfogadnék valamit ezektől az emberektől.

— Ha azt hiszi, gróf úr, hogy valami elégtétellel tartozik nekem, azt könnyen megadhatja nekem.

— Hogyan?

— Ne ajánljon nekem pénzt és el fogom hinni, hogy komolyan beszélt az imént...

Az öreg úr meglepetten, láthatólag kedvetlenül mért végig, de aztán mélyen meghajtotta magát előttem.

Elbuçsúztam a grófnétól. Nagyon szomoru, de egyszersmind nagyon hideg is volt. Mikor első ízben láttam, akkor is ilyen volt: minden ízében grófné... Rettenetesen bán-

tott, egy pillanatig szinte dühbe hozott, hogy nem bucsúzhattam el Flórától. Az édesanyja azzal mentegette magát, hogy nem akarja a kis grófnőt fölizgatni . . .

A vonat hétkor indult; de azért hatkor már előállott a kocsi. Mikor fölszállottam, már sötét volt. A pitvar alatt néhány cseléd álldogált. Csendes őszi eső permetezett: egészen bucsúzásnak való idő volt. Az öreg gróf mellém ült a kocsiba; el akart kisérni a vonathoz.

E pillanatban hangos zokogás hallatszott az emeletről . . . Flóra!

— Menjünk! kiáltotta a gróf.

Útközben alig váltottunk néhány szót. Azt hiszem a gróf is duzzogott. Vajjon miért? Alkalmasint rosszul esett neki, hogy nem kértem tőle pénzt. Sokáig kellett vesztegelnünk a barátságtalan állomáson. Kétszer is kértem az öreg urat, hogy menjen már haza, de ő hidegen, szinte rendreutasitó hangon mondta, hogy tudja, mi a kötelessége. Mikor végre beszálltam a vonatba,

nagy megkönnyebbüléssel mondtunk bucsút egymásnak. Mind a ketten örültünk, hogy megszabadulhatunk egymás társasagától.

A grófné komornája elkisért a fővárosba.

Mikor útközben megolvastam a pénzemet, észrevettem, hogy valami ajándékot mégis csak elfogadtam István gróftól: az első osztályu jegyemet ő fizette meg Budapestig.

89. nov. 27.

Itt élek megint Budapesten, a külső Kerepesi-uton, Garlatiné hónapos szobájában ... És azt teszem, amit azelőtt tettem: várok, várok, várok. A különbség csak annyi, hogy most a környezetemet még jóval kellemetlenebbnek, szomorúbbnak és kicsinyesebbnek találom, mint annak előtte ... Ah, ti csertőházai hársak!

Egy héttel ezelőtt írtam a grófnénak és megkértem, hogy ajánljon az ismerősei körében, mert magamtól nem tudok álláshoz jutni. Rögtön és igen szeretetreméltóan vála-

szolt. A levele végén gyermekkéztől két szó állott: Csókol — Flóra.

89 nov. 29.

Megvan az állás. Z-né asszony szerződtetett, de jóformán magam sem tudom, hogy minek. Házvezetőnőnek? Fölolvasónőnek? Társalkodónőnek? Mindegy — majd elválik. A grófné ajánlatára szerződtetett. Ma mutatkoztam be. December elsején elfoglalom az új hivatalomat.

Ennél nem kevésbbé érdekes esemény, hogy Tómics úr, ugyanaz a Tómics úr, akinek ma már ezernégyszáz forint fizetése van és aki mégis ötven krajcáros ebédeket eszik Garlatinénál, ugyanaz a Tómics úr, aki mindig elegáns és aki a háziasszonyom állítása szerint nyolc esztendő óta mindig ugyanegy ruhát visel, szóval Tómics úr a szolídság mintaképe, ma megkérte a kezemet.

Azaz legyünk őszinték: nem kérte meg, de megbizta Garlatinét, hogy puhatolódzék nálam tapintatosan ... Sőt az is meglehet,

hogy meg se bízta Garlatinét, hanem a jó asszony önhatalmulag vállalkozott Tómics úr egy még kiforratlan tervének a nyélbe ütésére . . . Sőt az is meglehet, hogy Tómics úr nem is akarja, csak a jó Garlatiné akarja.

Azt mondtam neki: Édes Garlatiné, hazugság volna, ha azt mondanám, hogy Tómics úr rokonszenve hizelgő rám nézve. Nem hizeleg, hanem untat és bosszant . . .

Nem tudom, hogy mi jogon beszélek így, de bizonyos, hogy inkább lennék a felesége a boldogtalan nyomoréknak aki a szomszédomban faragja a pipákat, mint Tómics úrnak.

III.

89. dec. 20.

Három hete már, hogy elfoglaltam az új állásomat. Egy véletlen találkozás ma eszembe juttatta megint a naplómat, amelyről az utóbbi időben teljesen megfeledkeztem. Ugyanis délben, mikor új asszonyomat a fogorvoshoz kisértem, a Váci-utcán szembe jött velünk Flóra grófnő. Egy idősebb asszonyság volt vele, mindenesetre utódom a grófi házban. (Az új nevelőnő külseje határozottan tendenciózus: szőke, kicsi és sovány. Ez a tendencia ellenem irányul, akit Isten barnának, nagynak és vállasnak teremtett.)

Flóra — a kis hütelen! — gyöngéden belefogódzott a kisérőjébe, még a fejecské-

jét is annak karjához szorította. Így szokott velem is sétálni — a csertőházai parkban. Mikor megismert, elmosolyodott és megrángatta a nevelőnője karját, aztán az ő koránérett gráciájával meghajtotta a fejét . . . Ennyi volt az egész. És én hogy sajnáltam, hogy féltettem, hogy epedtem utána! Biztosra veszem, hogy az új nevelőnőjét, aki egyébként — ezt némi féltékenységgel konstatálom — igen rokonszenves benyomást tesz, épp oly rajongva szereti, mint szeretett engem. És valószinünek tartom, hogy ha rajta állana, ma már alig cserélné el velem. Mily gyorsan felejtenek a gyermekek! Vajjon a felnőttek is?

Új asszonyomtól tudom, hogy az apósa valaha a grófi család gazdatisztje volt. Ennek a régi összeköttetésnek köszönhetem, hogy ma Z-né házikisasszonya vagyok.

Eleintén nem tudtam megérteni, hogy mi szükség van ilyen kis háztartásban házvezetőnőre. Z. úr miniszteri tanácsos és nem hinném, hogy a hivatalnoki fizetésén kívül

volna még egyéb jövedelme is. Gyermekük nincs. Aztán: Z-né egészséges asszonynak látszik és még elég fiatal. (Negyven esztendősnek tartom . . . Ő harminchatot vall be!) Mi szükség van itt én reám?

Most már tudom. Az asszony ama kiváltságos teremtések közé tartozik, akiket valami előttem érthetetlen okból mindenki kimél, mindenki kényeztet, mintha születésétől fogva nagybeteg volna, vagy örökké gyermek maradna. Azt hiszem, még a sors is elnézőbb vele szemben, mint másokkal. Senki sem veszi komolyan, még a cselédjei sem; de ő nem is akarja, hogy komolyan vegyék. Ennek természetes következményeképpen elhitette önmagával, hogy nem ért mindazokhoz a dolgokhoz, amikhez mindenki ért és hogy jobb is, ha nem törődik semmivel. Különös, hogy azért még sem tartja magát fölöslegesnek a világon, sem haszontalannak az életét. Ha úgy volna, akkor nem kacérkodnék minduntalan a tulajdon ügyefogyottságával.

Az édes atyja, mint maga mondta nekem, vidéki orvos volt, az ura pedig hozomány nélkül vette el. Hogyan lehetséges, hogy ilyen asszony nem tud segitség nélkül öltözködni és hogy nem ismeri az asztalára kerülő ételek nevét? Vagy talán csak tetteti magát, mintha nem ismerné? Ha véletlenül eltör egy poharat, ijedten mondja: No, most megint meg fog szidni a Julcsa szobaleány! Ha írás közben betintázza az ujját, gyermekes rémülettel jár-kel a házban, míg valamelyikünk meg nem könyörül rajta és rá nem szól, hogy mosakodjék meg.

Megjegyzem, hogy Z-né nem tunya természetü. Minden érdekli és reggeltől estig folyton izeg-mozog, jár-kel a házban, mint az eleven kéneső. Igaz, hogy amit tesz és vesz, amit kieszel és megcsinál, az csupa fölösleges és céltalan dolog; csupa játék, mint a gyermek munkája.

A legkülönösebb, hogy az asszony nem ostoba, inkább eszes, vagy legalább is ötletes. Ha jó napja van, szinte sziporkázik

a szellemtől és élvezet őt hallgatni. Az is különös, hogy míg a barátnői öltözködését sok izléssel és elmésségel tudja birálni, addig ő maga alkalomadtán a képzelhető legizléstelenebb ruhákat viseli. Ma, példának okáért, mikor a fogorvoshoz készültünk, valóságos bébékalappal a fején lépett a szobámba. A kalap förtelmesen illett az ő negyvenesztendős és csinosnak éppen nem mondható arcához. Annyira meg van róla győződve, hogy őt mindenki hóbortosnak tartja, hogy megenged magának minden hóbortot.

— De méltóságos asszonyom, csak nem akar ilyen kalappal az utcára menni? kiáltottam ijedten.

Olyan arcot csinált, mint a turpisságon ért gyermek és duzzogva vette elő a másik kalapját. Délben azonban eldicsekedett az urának a dologgal.

— Képzelje csak, föl akartam tenni a bolond kalapomat, de Paula nem engedte meg... Ha hallotta volna, hogy megszidott Paula! Óh, én nagyon félek ám Paulától...

A koránál fogva majdnem az édesanyám lehetne, de azért tökéletesen úgy viselkedik, mintha a növendékem volna . . .

Teremtőm, most veszem csak észre, milyen kedvem telik az emberszólásban! Úgylátszik, hogy vén leány nem lehet el az ilyen kedvtelés nélkül.

89. dec. 22.

Folytassuk az emberszólást. Lépj elő, vén Márkus — azaz lépjen elő, méltóságos úr! Ha van sajnálatraméltó ember a föld kerekségén, akkor ő az. És ha van boldog ember a csillagok alatt, akkor is ő az. Sajnálatraméltó azért, mivel a méltóságos asszony viselkedése vele szemben olykor fölháborítóan kiméletlen; boldog pedig azért, mivel ő maga a stoikus bölcseletnek olyan magaslatára emelkedett, mint előtte még egyetlen férj sem.

A méltóságos körülbelül ötven esztendős ember, de a külsejétől lehetne akár hatvan is. Nagy, kövér, lomha tartásu és igen rút

ember. A rútsága azonban oly rokonszenves és becsületes, mint — leírjam? leírom! — mint a bernáthegyi kutyáé. Engem legalább mindig az életmentő kuvaszokra emlékeztet, amelyeknek története kisleánykoromban néha megrikatott. Az öreg úrra se tudok meghatottság nélkül tekinteni, mert érzem, hogy maga a jóság, a gyöngédség és az odaadás. Azok közül a férfiak közül való, akikről valahol azt hallottam, hogy soha sem voltak úgynevezett sikereik a nőknél, mivel — óh asszonyok! — mivel tulságosan megbecsülik a nemünket ... Oh nem, az öreg soha sem volt igazi férfi, de mindig ideálja volt a hü alattvalónak, a pontos hivatalnoknak és a jó férjnek. És én elhiszem, hogy mi nők az ilyen embereknél jobban kedveljük az elmés mihasznákat.

Erre az emberre féltékeny a felesége! Ma minden érthető ok nélkül jelenetet rögtönzött neki. Azt hittem, hogy álmodom és ki kellett mennem a szobából, mert attól tartottam, hogy a szemük közé nevetek...

Oka nem volt a dolognak, de bevezetése volt. Ő méltósága két nap óta rosszkedvü ... Senki sem tudja, hogy miért — valljuk be őszintén: nem is kérdezte senki. Alkalmasint ő maga sem tudja. Egyszerre csak elkomorodott, aztán két napig ott feküdt a díványán, sápadt arccal, megdagadt szemmel, epésen, komoran, némán, idegesen rágva a zsebkendőjét. Mivel meggyőződtem róla, hogy nem segíthetek rajta, nem is igen törődtem vele többet. (Magam is már úgy kezdek vele bánni, mint a gyermekkel.) Két napig duzzogott. Soha sem hittem volna, hogy annyi következetesség legyen benne ...

Ma aztán bekövetkezett a várt erupció.

Délben az öreg úr levelet küldött a hivatalból, hogy ne várjunk az ebéddel, mert el kell kisérnie a miniszterét valami külvárosi építkezésekhez. Öt felé megjött; fáradt volt és egy csomó írást hozott a hóna alatt.

Szokása szerint homlokán akarja csó-

kolni az asszonyt. De az fagyosan visszavonja a fejét . . .

— Kérem, ne erőlködjék!

— Mi az?

— Semmi!

— Mi baja, kis baba? (Mindig kis babának nevezi!)

— Semmi!

Hosszu, kinos szünet . . .

— Én nem tehetek róla, kis baba — kezdi szelid hangján az öreg úr.

— Hanem a miniszter? Ugy-e a miniszter? Szeretném már egyszer látni azt a — minisztert . . .

Annyi gúnynyal, oly gyanusitó éllel hangsúlyozza a miniszter szót, hogy az ember szinte hozzá képzeli a kivágott női ruhát, a vörös kontyot és a többit . . .

— Na, de engedje meg, kis baba, védekezik az öreg, — csak nem hiszi, csak nem gondolja . . .

A kis baba megint a szavába vág.

— Nem gondolok semmit! Én egy ostoba

asszony vagyok, aki nem is tud gondolkozni. Gyermek vagyok, akit nem vesz komolyan senki és akivel nem szokás törődni . . . Hanem azért mégis csak észre veszek egyetmást . . . Tudom, hogy készül ellenem valami . . . Ravaszul, ügyesen csinálják, annyi bizonyos . . .

— De kis baba!

Ki kellett sietnem a szobából, mert attól tartottam, ha tovább hallgatom az ártatlanságát bizonyitgató méltóságost, hát nevető görcs fog el.

Az asszony nem jött vacsorához. Ketten ültünk asztalnál az öreggel és a kedvetlensége átragadt rám is. Hogy fölviditsam, no meg azért is, hogy megbosszantsam az asszonyt, vacsora után zongorázni kezdtem.

Megjegyzem, hogy az asszony, aki jogot formál hozzá, hogy féltékeny szeszélyeivel keserítse az ura életét, a maga részéről legkevésbbé sem tartózkodó a férfiakkal szemben. Ha komoly beszámítás alá esnének cselekedetei, akkor azt mondanám, hogy

közönséges kacér. De amit ő művel, az több a kacérságnál és ennélfogva nem is kacérság. Ilyen naiv tetszeni vágyást, ilyen izgatott kötekedő kedvet a férfiakkal szemben, eddig csak rossz nevelésü iskolás leányoknál láttam. Mikor a multkor a fogorvoshoz mentünk, egyszerre megragadta a karomat.

— Ott megy Nyirák Jancsi! Menjünk utána — nézzük meg, hogy hová megy . . .

— De méltóságos asszony, hová gondol?

— Ugyan ne álszenteskedjék, édes Paula!

Mikor észrevette, hogy komolyan megharagudtam, szokása szerint hizelegni kezdett.

— Igaza van, mindig igaza van! Én oly ostoba vagyok, hogy csupa gyerekségből kiteszem magamat mindenféle pletykának . . . Kész szerencse, hogy maga olyan okos . . . Ugy-e, nem haragszik rám? Nem fogom többet megtenni!

Oly furcsa volt, mikor az engedelmes kis leányt adta velem szemben, hogy nevetnem kellett . . .

90. jan. 1.

A tanácsosné ő méltósága alaposan megrontotta az ünnepeinket . . . A rossz kedve egészen december harmincegyedikéig tartott — óh dicső példája a női következetességnek! Nem is volt az idén karácsony . . . Karácsony napján egyedül mentem a templomba. Az asszony kijelentette, hogy nem akar ajándékot és karácsonyfát sem akar. A cselédek se kaptak semmit. Az asszony rendeletére tüntetően egyszerü vacsorát tálaltak.

Nem tagadom: nagyon el voltam keseredve; magam miatt is, de az öreg méltóságos miatt is. Az ilyen született férj nagyon szereti az emelkedett ünnepi hangulatot. Biztos vagyok benne, hogy mikor annak idején megházasodott, azokra a szép és megható karácsonyestékre gondolt, amelyekben majd része lesz.

Szegény méltóságos! Nem mert kipakkolni a meglepetéseivel és olyan arccal ült

az asztalnál, mintha halotti torunk volna. Mikor aludni mentem, sirtam egy verset.

Szilveszter estéjén váratlanul megváltozott minden. A dolog így esett: Alkonyatkor elfojtott zokogást hallottam az asszony szobájából... Besietek, hát a boldogtalan ott fekszik a földön és a szőnyeghez veri a fejét.

— Az Istenért, mi baja.

— Óh, zokogja, — én oly boldogtalan vagyok, oly boldogtalan!

— Igen, mondtam, — ön boldogtalan és másokat is boldogtalanná tesz. Miért van ez így?

— Hiszen ez az! kiáltotta kétségbeesetten. — Minden ok nélkül tönkre teszem a magam életét és a másokét... Mindennek az én szerencsétlen természetem az oka... Óh, hogy gyülölöm, hogy megvetem magamat! Legjobb volna, ha meghalnék minél előbb...

Kezdtem sajnálni a hóbortos teremtést.

— Szerencsére semmi sem könnyebb, minthogy jóvá tegye a hibáját, mondtam.

— Nem, Paula, ön sohasem fog nekem megbocsátani . . .

— Én ? !

Nagynehezen ki tudtam belőle venni bánatának okát. A szerencsétlen asszony féltékeny volt — rám ! Azt hitte, hogy én és az öreg méltóságos — óh, most elhiszem, hogy vannak asszonyok, akiket meg kell verni . . .

— Őrült voltam, beteg voltam, zokogta az asszony. — Hogyan is gondolhattam ilyet ? Hogy maga el akarja választani tőlem az uramat, hogy el akarja magát vele vétetni . . . Akkor jutott eszembe, mikor egyszer megkötötte a nyakkendőjét . . . Förtelmes ötlet, ugy-e ? Maga sokkal tisztább, sokkal becsületesebb, semhogy megértse az ilyet . . . Bocsásson meg, Paula !

A könyeivel és csókjaival áztatta a kezemet. Végül vele kellett sirnom. Aztán eszembe jutott valami.

— Nem haragszom, mondtam, — de válaszoljon egy kérdésemre. Tegnap még elhitte

ezt felőlem! Mi győzte meg ma arról, hogy a gyanuja igazságtalan volt?

Az asszony csodálkozva nézett rám a ráncoskeretü gyermek-szemével.

— Ej, válaszolta aztán, — hát eszembe jutott, hogy ez lehetetlen, hogy ez megint egyike az én ostoba ötleteimnek...

Nem lehetett vele komolyan beszélni. Mintha csak kárpotolni akarná magát az utóbbi napokért, egyszerre csak pezsgő jókedve támadt. Azt mondta, hogy ma együtt ünnepeljük karácsony és Szilveszter estéjét. Előhozatta a kamrából a rút mellőztetésben részesült karácsonyfát és hamarosan föléke-sítette. Mikor a méltóságos hazajött, ragyo-gás, melegség és jókedv fogadta. Aztán elő-kerültek az ajándékok. Én pompás prémes gallért és hozzáilló karmantyút kaptam az asszonytól; ilyet már régen óhajtottam.

Azóta az asszony nagyon szeretetreméltó. Állandóan a meghatottság és egy kis szégyen-kezés kifejezése látszik az arcán. Tízszer is mondta már: Paula, maga ami jó angyalunk!

Új hely után kell néznem, mert biztos, hogy itt nincs maradásom.

90. jan. 8.

Miféle förtelmes tanulmányokat kell még végeznem az élet iskolájában? Ma véletlenül azt a fölfedezést tettem, hogy Z-né megcsalja az urát ... Nem tudom, hogy mit tegyek most, gondolkozni se igen tudok.

Délután azt mondta, hogy gyónni megy a barátokhoz, magam pedig elmentem a szücshöz, hogy megigazíttassam az új galléromat. Egy külvárosi szűk utcán bérkocsi jött velem szemben. A fogat egy pillanatra megállott, mivel egy butorszállító kocsi elállotta az útját és ekkor megláttam benne az asszonyomat a förtelmes Nyirákkal. Ők is megláttak. Z-né egy hirtelen mozdulattal le akarta rántani az ablak függönyét és mivel nem sikerült, Nyirák segített neki ... Ebből mindent megértettem.

Erről az emberről — bár lett volna rá alkalmam bőven — eddig csak azért nem

emlékeztem meg a naplómban, mivel valóságos rosszullét fog el, ha foglalkoznom kell vele. Eddig csak bizonyos hüllőket és egy-két asszonyt tudtam annyira gyülölni; férfit még soha. Nagyon fiatal ember még és hivatalnok a méltóságos úr minisztériumában. Olyan kicsi, fénytelen, gonosz szeme van, mint a kinai porcellánbabáknak. A szőke bajuszos felső ajka aránytalanul rövid és azért mindig mosolyog és mindig mutatja a fehér fogsorát. Ha nálunk van, valami bolond, kegyetlen vágy kisért mindig: szeretném a fogait valami kemény tárgygyal betörni.

A szégyen és harag miatt sírva jöttem haza. Az asszony is megérkezett nemsokára. Nem mert hozzám szólani; az arca sápadt volt.

Nem volt bátorságom, hogy asztalhoz üljek velök. Azt mondtam, hogy rosszúl érzem magamat és a szobámba zárkóztam. A méltósága kétszer is beküldte hozzám a szobaleányt, hogy nem kivánok-e valamit.

El innen, el minél előbb!

90. jan. 9.

Ma reggel, mikor az öreg úr már elment a hivatalába, az asszony bejött hozzám. Erre el voltam készülve. Meglepett azonban, hogy nem tagadott semmit és nem hazudozott. Én azt képzeltem, hogy az ilyen nő mindig hazudik. Leült az ágyamra és sirva fakadt. Igazán sirt; a könyei peregtek. Fuldokolva mondta, hogy mindent be akar nekem vallani . . .

— Maga jó és okos, én pedig a világon a legboldogtalanabb teremtés vagyok . . . Nekem szerencsétlen természetem van, aminek az édes anyám az oka, aki mindig csak rontott és kényeztetett . . . Senkihez nincs bizalmam, csak önhöz. Ha akarja, megmenthetne még . . . Ön, egyedül csak ön . . . Tegye meg Paula, ez kötelessége! Tegye meg, nem az én kedvemért, hanem az uramért, aki oly nemes és akihez én oly méltatlan vagyok … Tudja meg, hogy én azt az embert nem szeretem

és nem is szerettem soha. Ha nem látom, akkor gyülölöm is. De ha mellettem van, akkor elzsibbad minden akaraterőm. Azt hiszem, hogy olyankor hipnózisban vagyok. Nem is lehet más, csak hipnózis . . .

Félelem fogott el, mialatt beszélt. Olvastam már ilyesmiről, de nem értek hozzá és nem is akarok hozzá érteni.

Félbeszakítottam az asszonyt. Azt mondtam nekí, hogy nem akarok semmit se tudni és arra kértem, hogy találjon rá módot, hogy minél elébb és föltünés nélkül elhagyhassam a házát.

— El akar menni? kérdezte könyek között. — De mit szól majd az uram?

— A méltóságos asszony majd talál a számára valami magyarázatot . . .

— Hát hazudjak neki?

Én Istenem, egy hazugsággal több vagy kevesebb.

Nem akarom magamat jobbnak mutatni, mint milyen vagyok . . . Érzem, hogy fölháborodásomat a Nyirák elleni ellenszenvem

tüzeli. Mellesleg az is bánt, hogy az emberismeretemmel olyan gyászos módon kudarcot vallottam. Meg mertem volna rá esküdni, hogy az asszony sokkal fölületesebb, sokkal léhább, hogy komolyan az lehessen, amit bünős asszonynak neveznek ... Én azt képzeltem, hogy az ilyesminek mindig bizonyos tragikus mellékíze van ...

Furcsa, hogy míg én itt ülök és gyilkos gyülölettel gondolok arra a suhancra, addig az öreg méltóságos nyugodtan szivarozik az ebédlőben. És mialatt én úgy érzem, hogy beszennyeztem a lelkiösmeretemet, addig a méltóságos asszony Chopin Nocturno-ját játszsza odaát, meglehetősen hamisan.

90. jan. 10.

Nagy újság! Levelet kaptam Sándor gróftól. A levél karácsony estéjéről van keltezve, de mivel a címezés hibás volt, elkésetten kaptam meg. Ime a levél:

„Nem tudok belenyugodni a befejezésbe. Minél többet gondolkozom a történteken,

annál mélyebb gyökeret ver bennem a meggyőződés, hogy ön sem így akarta. Adjon nekem módot, hogy láthassam, vagy írjon legalább egy biztató szót. Egy szóval visszaadhatja nekem az életkedvemet és a jövőbe vetett hitemet. Egy esztendő mulva befejeztem a tanulmányaimat. Egy esztendő mulva, ha a magam ura leszek, ismételni fogom a kérdésemet, amelyet ön nem akart komolyan venni."

Magam sem tudom, hányszor olvastam már el a finom papirra vetett puha, szép betüket. Valahányszor napközben egy szabad pillanatom volt, bementem a szobámba, hogy újból és újból elolvashassam az üzenetet, melyet egy boldog, tiszta és szép világból küldtek nekem ...

Ha tudná a gróf, hogy micsoda honvágy epeszt az ő világa után, akkor talán nem is írt volna, hanem eljött volna maga és így szólt volna hozzám: Jöjjön velem!

Megírtam már a válaszomat — mert válaszolok neki! — és holnap elküldöm.

„Ismételje egy év mulva a kérdését. Akkor felelni fog Paula.“

Ha valamiképpen, akkor csak így lehetséges. De tudom, hogy semmiképpen sem lehetséges . . .

Valaha magam is hittem az egyéni szerelemben, abban a végzetes érzelemben, amelyet egy, csakis egy férfi iránt érezhet a nő. Gyerekség! Most látom csak, hogy milyen könnyü volna beleszeretni egy tisztességes emberbe.

90. jan. 15.

Nem tudom, hogy mi lesz velem. Úgy látszik, nem fogok egykönnyen ebből a házból szabadulni. Az asszony nem szólt a méltóságosnak és én sem merek neki szólni. Az asszony különben úgy viselkedik, mintha nem történt volna semmi közöttük. Jókedvü, naiv, szeszélyes és gyermekes . . . Úgy tapasztalom, hogy bennem is nagyobb alkalmazkodó képesség van, mint hittem volna. Szinte természetesnek találom, hogy megint

kiszolgáljam, gondozzam, becézzem ezt a beszámíthatatlan teremtést, akit egy pár nappal ezelőtt még úgy gyűlöltem, mint a halálos ellenségemet . . .

90. jan. 20.

Biztos, hogy megint találkoztak! Alkonyatkor elment az aszzony hazulról. A méltóságos nálam is tudakozódott utána, a cselédeknél is... Szegény ügyefogyott ember! Szomorúnak látszott és hogy fölvidítsam, zongoráztam neki, majd fölolvastam neki Kiplingnek egy hóbortos elbeszélését. Nagy élvezettel hallgatja, ha olvasok neki; azt hiszem, szereti a hangomat. Mikor letettem a könyvet, mellettem állott az öreg és szeliden a fejemre tette a nagy kezét.

— Ha élne a kis leányom, most körülbelül annyi idős volna, mint ön, mondta halkan.

Most hallottam először, hogy leányuk volt. Kissé ellágyultam és az ő szemében is köny csillogott.

Aztán megjött az asszony ... A kapkodásából és a hadarásából megértettem annyit, hogy valami barátnőjénél megkésett. Az ösztönszerü undorodásból, mely hirtelen elfogott, megéreztem, hogy hazudik. Megint találkoztak!

90. jan. 26.

Vígjátékba való, hogy ő méltósága megint félti tőlem az urát! Napok óta már nem mozdul el hazulról, pedig egy nap kétszer is becsönget az üzenethordó kancsal hivatalszolgája. Órákon át ott hever a diványán, sárgán, epésen, idegesen és némán, mint a pók ... És szinte imponáló a vakmerősége, a melylyel az urát gyötri és engem zaklat. Olykor minden bevezetés nélkül elkezd hangosan példálózgatni, holmi álszenteskedő nőkről, akik nem restelik behálózni az ügyefogyott vén embereket ...

Mikor a méltóságos ma megkérdezte, hogy mi baja, egyszerre sirva fakadt.

— Az a bajom, hogy könnyenhivő va-

gyok és hogy a jóságom határos az ostobasággal . . . Az a bajom, hogy összeesküsznek ellenem, kijátszanak és kikacagnak...

Biztos vagyok benne, hogy nem komedia: ő méltósága valóban féltékeny, tényleg boldogtalan és erősen meg van róla győződve, hogy nagy igazságtalanság történik vele. És még egy érdekes adatot bocsáthatnék a női lélektan professzorának rendelkezésére: ő méltósága engem nemcsak gyülöl, de meg is vet . . . Őszintén hiszi, hogy gonosz és háládatlan teremtés vagyok, aki nem képes fölemelkedni az ő lelki jóságának magaslatára.

Meglehet egyébként, hogy rászolgálok a neheztelésére, mert tényleg valami kegyetlen elégtételem telik benne, hogy megpörköljem a magaélesztette tűznél és olykor tüntető szivességgel és udvariassággal környékezem az öreg urat. A méltóságosnak ez végtelenül jól esik. Nekem nem különben.

90. jan. 31.

Szégyeld magadat, te vén Paula! Az emberismereted, amelyben olyan nagyon bizakodtál, megint kudarcot vallott. Mindenre el voltál készülve, csak éppen arra nem, ami bekövetkezett . . . A méltóságos úr ma formaszerint fölmondott. A méltóságos!

Bejött a szobámba és körülbelől a következő beszédet intézte hozzám:

— Ön tudja, kedves Paula, hogy minő jó véleménynyel vagyok ön felől... Nagyon kínos rám nézve, hogy a feleségem annyira elfogult önnel szemben . . . Ön okos és jó leány . . . (Okos és jó! Ezt gyakran mondták már nekem és rendesen olyankor, ha valami kellemetlenség történt velem.) Ismeri a feleségemet; tudja, hogy inkább gyermek, mint asszony. Nemes és jó gyermek, a szíve pedig arany, de azért szeszélyes és meggondolatlan, mint minden gyermek. Ezt azonban meg kell neki bocsátanunk. Legujabban egy szerencsétlen rög-

eszme gyötri, amely sok szenvedést okoz neki. Sejti, hogy miről van szó . . . Ön sokkal jobb és okosabb, (megint!) semhogy ezen megsértődnék . . . A szegény asszony tényleg nagyon szenved. Az ön helyzete is napról-napra türhetetlenebb lesz . . . És a többi.

Szóval: a méltóságos fölmondott.

Ezt a nevezetes jelenetet a következő párbeszéd előzte meg, mely a házasfelek közt folyt le az ebédlőben és amelynek minden szava behallatszott a szobámba.

A méltóságos: Mi baja, kis baba?

(Mély csönd.)

A méltóságos: Megbántottam, kis baba?

(Megint mély csönd.)

A méltóságos: Meglehet, hogy megbántottam akaratom ellenére . . . Maga néha olyan érzékeny! De ha úgy is van, akkor is megbocsáthatna . . .

Az asszony: Megbocsátani?! Amíg az a perszona a házamban van — ah!

A méltóságos: Megint az a szegény leány? Maga nagyon igazságtalan Paulával szemben.

Az asszony: Óh, csak védje!

A méltóságos: Dehát mit akar tőle tulajdonképpen?

Az asszony: Semmit! Nem én parancsolok itt, hanem ő . . . Örülök, hogy megtűr a házban . . .

A méltóságos: Hogy mondhat ilyet? Itt maga parancsol, senki más . . . És igazán azt akarja, hogy elküldjük?

(Megint mély csönd . . .)

A méltóságos: Jól van, föl fogok neki mondani. Neki is jobb, ha elmegy innen . . . De ismétlem: maga nagyon igazságtalan a leánynyal szemben!

Az asszony: Óh, csak védje!

Abban állapodtak meg, hogy holnap már megyek. Minél előbb, annál jobb! A vacsorát még együtt költöttük el. Az asszony oly szigoru fönséggel trónolt az asztalfőn, mint az igazság istenasszonya. Alkalmasint büszke rá, hogy elszántságával és tapintatával meg-

mentette a családi boldogságot. A méltóságos nagyon csendes volt. Azt hiszem, sajnál is engem, de másrészről egy kicsit — hej! egy kicsit mégis csak bünösnek érzi magát a feleségével szemben ... Én pedig! Levert is voltam, bár magam sem tudom, hogy miért, amellett alázatos és némileg impertinens, miként egy elcsapott nevelőnőhöz illik.

Írtam Garlatinénak, hogy holnap megint nála leszek.

90. febr. 1.

Garlatiné könyek közt fogadott. Ez logikus, mível a multkoriban meg könyek közt bucsúzott tőlem. És én megint itthon volnék ... Itthon? Ne érzelegjünk! Nem tartozom azok közé, kik örökké idegenekként járnak-kelnek a nagy világon. Mindenütt otthon érzem magamat. A Kerepesi-uton is itthon vagyok, Z-éknál is otthon voltam, a csertőházai kastélyban is. Cigányvér van az ereimben?

A szobámban nagy csomó rózsát találtam. Gyerek módjára megörültem a virágnak és

— mily babona! — nem mertem megkérdezni, hogy ki küldte . . . Azt hittem, hogy — hej, magam se tudom, hogy mit hittem! Garlatiné nagyon kiábrándított, mikor elmondta, hogy az illatos meglepetés értelmi szerzője Tómics úr. Egyszerre nagyon émelyítőnek találtam a szagukat. Jobban szeretném, százszor jobban szeretném, ha Pietro küldte volna, a kis spanyol zsidó, akinek esztergályozó padja most megint itt bereg a szomszédságomban.

Garlatiné bejött hozzám vacsora után és megint Tómicsról kezdett beszélni. Azt mondta, hogy most már komolyan el akar venni. (Ebből azt következtethetném, hogy akkor, mikor első ízben megkérte a kezemet, nem akart komolyan elvenni.) Boszant az ő Tómics urával! Kellemetlennek és nevetségesnek tatálom, de amellett félek is tőle. Többször is eszembe jutott már, hogy lehetne még olyan rossz sorom is, amikor elfogadhatónak találhatnám Tómics úr ajánlatát . . . Végre is férfi és biztos hivatala

van! — És ne vigyj minket a kisértetbe, de szabadíts meg a gonosztól . . .

Ma pihenő napom volt. Holnap újra kezdődik a futkosás, a keresgélés, a kinálgatás . . .

IV.

90. ápril 3.

Ha visszagondolok az elmult két hónapra, nem tudom elképzelni, hogy mi jogon voltam annyira boldogtalan. Még a naplóírástól is elment a kedvem. Pedig tulajdonképpen nem is volt semmi komoly bajom. Csak futkostam, keresgéltem és kinálgattam magamat. Nem kellettem sehol; ezt néhol kiméletesen, néhol pedig kiméletlenül adták a tudtomra. Néhol meg is bántottak . . . .A lelkemben pedig két hónapig ott őrölt a saját fölösleges voltom tudata; ott őrölt, mint az alattomos szú. Belebetegedtem, megsoványodtam tőle . . . Eh, nem jó arra gondolni

se! Azt hiszem, valami tisztességes nagy szerencsétlenséget könnyebben el tudnék viselni, mint még két ilyen hónapot.

Most azonban rendben van minden: elseje óta megint van állásom. Úgy látszik, hogy a sors ezuttal a javamat akarja. Jóleső csend, előkelő nyugalom, áldott tisztaság van körülöttem . . .

R. bárónénak hívják az új úrnőmet. Társalkodónénak szerződtetett. A báróné nagyon gazdag, öreg és beteges. Özvegyasszony és se gyermeke, se közelebbi rokona nincs. A Józsefvárosban lakunk, szép kis palotában. A kapu mindig zárva van . . . A cselédek lábujjhegyen járnak . . . A szép öreg asszony nyugodt hangon szól hozzám . . . És rajtam is, amióta beléptem ebbe a házba, oly édes megnyugvás vett erőt . . .

A sorsom január elsején fog eldőlni. Nem tudom, hogy mi lesz akkor. De addig jó lesz itt élni.

90. ápril 5.

Gyönyörü asszony! Ha ránézek a báróséra, megbékülök a vénülés gondolatával, amely minden nőnek rettenetes. Gyönyörü asszony! Nem a hajdani szépségének maradványai teszik széppé, hanem maga az öregsége. Alig tudok betelni a nézésével. A dús, hófehér hajáért rögtön elcserélném a saját fekete sörényemet. Arcának olyan finom, sápadt színe van, mint az elefántcsontnak. Szürke szemének tekintete meghatóan jóságos. Ajka pedig vérpiros.

Ha van bölcs az asszonyok között, akkor a báróné az. Soha több ízléssel, több jókedvvel, sőt mondhatnám azt is, hogy soha több kacérsággal nem viselte még asszony hetven esztendőnek a terhét, mint viseli ő. Elfelejtettem megmondani, hogy két év óta béna a lába s azóta a nappalt mindig kerekes széken kell töltenie... De azért míndig derült, mindig kegyes, az elméje pedig csodálatosan rugékony. Min-

den érdekli! A politikai események éppugy érdeklik, mint a színházak és a fővárosi pletykák. Az én eddigi életem is láthatólag érdekli és én elmondtam neki belőle annyit, amennyit jónak láttam. Bizonyos fenkölt elnézéssel és némi kedves gúnynyal itéli meg az embereket és az eseményeket...

Ma délután átnéztem a fehérnemüs szekrényeket és mikor a komorna kinyitotta az első szekrény ajtaját, majd hogy el nem kiáltottam magamat nagy meglepetésemben. Micsoda csipke- és selyemcsodák, a párisi ízlés micsoda remekei! Ha gazdag asszony volnék — akár fiatal, akár öreg — magam is egy vagyont költenék ilyesmire. A báróné ruhái és főkötői is mind Párisban készülnek. A korához illő minden ruhadarabja, egyszerü, de körmönfont módon elegáns.

Igazi nő és igazi arisztokrata természet. Ő maga is szép és vonzódik mindenhez, ami szép. Nemcsak a palotája, a bútorai, a ruhái és az ékszerei, de a cselédjei is szépek. A kis inas, aki a székét tolja, olyan, mint

egy középkori apród. A kapus mintául szolgálhatna Petur bán szobrához. A komorna díjat nyerne egy szépségversenyen. Sőt azt hiszem, — bár ezzel nagyot vétek a szerénység kötelessége ellen — hogy engem is inkább az arcom, mint a bizonyítványaim kedveért szerződtetett.

90. ápril 6.

Mari, a szép komorna, ma arra kért, hogy írjak neki egy francia levelet. A levél egy párisi cégnek szólt, amely szépítő szerekkel kereskedik.

— Minek magának a kendőző szerek? kérdeztem csodálkozva.

— Nem magamnak hozatom, válaszolt Mari száraz hangon, — hanem a méltóságos asszonynak . . .

A szemem egyszerre megnyílt . . . Én azt hittem, hogy a vérpiros ajak, az érdekes sápadtság, a koromfekete szemöldök, mely annyira emeli a haj galamb-fehérségét, én azt hittem, hogy mindez a természet ajándéka!

Este nagy téa volt nálunk. Ma tudtam csak meg, hogy a báróné minden héten egyszer fogad. Sok asszony volt itt, köztük egypár nagyon csinos is. De fiatal urak is járnak ide. A báróné igen kicsípte magát és én segítettem neki a háziasszonyi teendőkben.

Fáradt vagyok és kábult a nagy zajtól. Mert a vendégeink igen hangosan voltak; még táncoltak is zongorakíséret mellett... Bámulatos ennek az asszonynak az életkedve!

90. ápril 10.

Mikor ma hazajöttem a templomból, a palota kapuja előtt egy szegényesen öltözött, sápadt asszonyságot láttam, két bájos kis gyermekkel a kezén. Szóba álltam vele és megtudtam tőle, hogy a bárónéval szeretne beszélni, de a portás nem akarja bebocsátani. Az asszony a báróné egyik bérházának a lakója. Nem tudta megfizetni a februári házbért és az ügyvéd lefoglaltatta

mindenét. Holnap lesz az árverés, ha a báróné nem irgalmaz neki . . .

Délben szóba hoztam a báróné előtt a szegény asszony dolgát, nagy meglepetésemre azonban a következő választ nyertem:

— Édes Paula, ne ártsa magát az ügyvéd dolgába.

— Ha látná a méltóságos asszony a két gyermeket, bizonyára megesnék rajtuk a szíve, mondtam merészen.

— Nem akarom őket látni és kérem, ne beszéljünk erről többet, válaszólt hidegen a méltóságos asszony.

Bizonyára neki van igaza . . .

Most éjfél van és nincs még kedvem lefeküdni. Folyton arra a két gyermekre kell gondolnom. Miért kellett őket látnom, ha úgy sem tudok rajtuk segíteni?

— — — — — — — — — — —

Szabó doktor nagy pletyka, de amellett igen mutatságos ember . . . Szabó doktor a báróné háziorvosa, egy rókaarcu öreg úr,

aki majd mindennap megfordul a házunkban. Azt hiszem, a tulajdonképpeni hivatása nem úrnőm gyógyítása, mint inkább mulattatása. Az állandó beszédtárgyat azok az úri házak szolgáltatják neki, amelyekbe el szokott járni. Ő pedig mindenhová eljár. Soha még ember nem rágalmazta embertársait rendszeresebben és elmésebben, mint rágalmazza őket Szabó doktor.

— Ismeri M. grófot? Vagy ismeri N. grófnét? Én is ismerem őket!

Azzal belenyúl az emlékei tárházába, mint a Paprikajancsi szinház direktora a fiókjába és eléd állít egy förtelmes kis torzképet, amely meglepően hasonlít M. grófhoz vagy N. grófnéhoz. A gavallérok és delnők, akiket ő rögtönzött szatirjátékaiban szerepeltet, oly rettenetesen üresek, kicsinyek és félszegek ... A báróné a doktor leghálásabb közönsége.

— Hogy ismeri az embereket! Hogy ismeri őket! szokta mondani, a kacagástól könyezve.

Mikor a doktor ma nálunk járt, a báróné éppen a délutáni álmát aludta. Szabó ur letelepedett mellém a szalonba és szokott modorában mulattatni kezdett. Ezúttal a bárónéról beszélt. Hamarosan két dolgot tudtam meg tőle: az első az, hogy úrnőm, az arisztokrata hölgy e tökéletes mintaképe egy ferencvárosi gazdag korcsmáros leánya; a második az, hogy a boldogult báró sohasem volt báró ... Azt hiszem, kezdetnek ennyi elég.

— Ön bizonyára tudni óhajtaná, hogy honnan szerezte az öreg Stróbenczl — mert ez volt a báróné ferencvárosi ősének neve — a temérdek vagyonát?

— Nem akarom tudni! válaszoltam.

— Nem baj, azért mégis elmondom ... A régi jó időkben, ha egy korcsmáros nagyon megszedte magát, vagy azt mondták róla, hogy megölt egy gazdag örmény kereskedőt, vagy azt, hogy bankóhamisítókkal cimborált . . . Az öreg Stróbenczlt egyikkel sem gyanusították. Őt semmivel sem gyanu-

sitották, mivel mindenki tudta azt, amit a rendőrség is tudott és tűrt és amit önnek — fájdalom! nem mondhatok el . . . Beszéljünk tehát a boldogult báróról. Volt szerencsém említeni, hogy soha sem volt báró... Német ember volt és a nassaui herceg egy nemesi levele alapján *Ritter von*-t írt a neve elé . . .

— Ezt sohasem fogom önnek elhinni, mondtam. — Csak rá kell nézni a bárónéra . . .

— Tetőtől talpig arisztokrata hölgy, nemde? Ezt magam sem tagadom. Tudnia kell azonban, hogy az igazi arisztokraták nem a született nagyurak. Aki grófnak vagy bárónak született, az nem meggyőződésből arisztokrata, hanem csak véletlenül. A sors nevet és vagyont adott neki, miként a púpos embernek púpot ad. Ő nem tehet erről, gyakran nem is tud mit kezdeni a nevével és néha sok, rendesen kevés ízléssel viseli el annak súlyát . . . Ezek nem igazi arisztokraták. Az igaziak a külvárosi korcsmákban születnek, vagy olykor a házmesteri lakásban. Ők a saját szabad elhatározásuk-

ból lesznek arisztokraták, ők meggyőződésből, hivatásból nagyurak. Mivel kivétel nélkül eszesek és erős akaratuak, jobban is töltik be a szerepkörüket, mint a születési arisztokraták. Ők alkották meg és tartják fönn azt az arisztokratikus tipust, melyet ön, kedves kisasszony, Ohnet és Marlitt asszony regényeiből ismer . . . De most félbeszakítom előadásomat, mert azt hiszem, hogy őméltósága már fölébredt. Megyek hozzá.

— És beszéljen neki ugyanolyan hangon rólam, mint beszélt nekem ő róla.

— Azt nem teszem, édes Paulám, szólt mosolyogva a rettenetes öreg úr. — Vannak emberek, akikről sohasem beszélek.

— És kik azok?

— Akiket szeretek . . .

Nem kételkedem benne, hogy mindaz, amit a doktor a báronéra vonatkozólag mondott, nagyjában igaz. Az is bizonyos, hogy nekem mindegy lehet, akár Magyarország nádora, akár a ferencvárosi korcsmáros volt ő méltóságának édesapja. De

azért mégis jobban szeretném, ha nem tudnék ezekről a dolgokról.

Nem tehetek róla, de ezentul más szemmel fogom nézni, sőt máris más szemmel nézem a bárónét . . .

90. ápril 17.

Nagy esemény: Sándor gróf ma nálunk járt!

Megint nagy társaságunk volt téára és ő is a látogatókkal érkezett. Mikor belépett, éppen teát töltöttem. A háziasszonyt köszöntötte, aztán komoly arccal, némi meghatottsággal, de minden meglepetés nélkül fordult felém. Bizonyára tudta, hogy itt vagyok . . .

Tudj' Isten, nem örültem a viszontlátásnak. Máshol szerettem volna vele találkozni, másképp . . . Annál inkább megörültek neki a báróné és barátnői. Ezek az asszonyságok mintha végleg megbolondultak volna a gróf láttára! Mindegyik hozzáintézte a szót, mindegyik magára akarta terelni a figyelmét.

Kötekedtek vele, csipkedték és tolakodtak körülötte. Egyetlen illetlen szó sem esett egész este, de én mégis megdöbbentően szemérmetlennek találtam a társalgásukat. Most is a fejembe szökik a vérem, ha visszagondolok rá. Mi bajom van? Hiszen ők nem sejthetik, hogy a gróf nekem nem olyan ember, mint a többi, hanem egy kimondhatatlanul kedves, valószínütlen módon titokzatos álomkép volt, melyet a szívem legrejtettebb zugában szerettem volna melengetni, dédelgetni örökké... Nem vagyok féltékeny természetü, de bánt, hogy az álomképből ember lett, olyan, mint a többi. Elvesztettem valamit, bár magam sem tudom mit. Kedvem volna sírni, bár magam sem tudom miért.

Szabó doktor tegnapi leckéje nagy hasznomra vált, most már megértek sok mindent, amit eddig nem tudtam megérteni. Most már meg tudom oldani a kerekes széken ülő fehérhaju szfinx rejtélyét is. Megoldása: a hiuság. Azt akarja, hogy min-

denki csodálja, mindenki dícsérje és szeresse. Azért kendőzi magát, azért ül édes martir-mosolylyal a karosszékén, azért gyüjti csapatszámra az idegen embereket a házába.

— Mily kedves öreg asszony! Mily szép! Mily elegáns! Hogy szereti a fiatalokat! Milyen jól bánik a háznépével!

Ezt tízszer is elmondják neki napjában és ő tizenegyedszer is hallani akarja.

Most már ismerem a társasága értékét is. Azt hiszem, nincs közöttük egy igazán értékes ember sem. Szabadszáju fiatal urak járnak ide, akik fesztelen modoru asszonyokkal akarnak találkozni. Az öregek vagy foglalkozásszerü pletykák, vagy tányérnyalók . . .

Sándor gróf ma járt itt első ízben. Alkalmasínt sokat hívták már, de az ő társaságabeli urak nem jönnek ide ok nélkül. Most ide fog járni, mert van már oka; én vagyok az. A báróné pedig boldog. Végre egy mágnás az igazi nagy családokból!

Mikor este kettesben maradtam a bárónéval, még mindig ott ült ajkán az édes mosoly.

— Nagyon, nagyon örülök, mondta, hogy itt volt Sándor gróf. Kedves, jónevelésü fiu... Szeretném, ha jó érezné magát nálunk és arra kérem, édes Paula, legyen hozzá szeretetreméltó . . .

— Én ?! kérdeztem csodálkozva.

— Igen, ön . . . Mert az én öreg szemem még nem olyan gyönge, hogy észre ne vettem volna, milyen nagy benyomást tett a grófra . . . Mindig csak magát bámulta . . . No, ne is tagadja! Hja, az ő családjabeli urak híresek a jóizlésükről!

Nem tudtam neki mit válaszolni, de azt hiszem, hogy az arcom sápadt lehetett abban a pillanatban. A báróné azonban nem vette észre, mert a komorna, aki éppen úrnője haját bontogatta, ügyetlenül bánt a fésüvel. A báróné arcáról ekkor hirtelen eltünt az édes matrona-mosoly.

— Vigyázz, ostoba! sziszegte éles hangon.

90. ápril 23.

Megijedek néha, ha a naplómban lapozgatok. Megijedek, ha látom, hogy minő kicsinyes külsőségek és mellékes véletlenek befolyásolják az érzéseimet és az itéletemet. Hogy lelkesültem ezért az öregasszonyért, hogy gyönyörködtem benne! És most — — Azelőtt a fogát is valódinak néztem, most pedig a mosolyát is hamisnak tartom.

Gonosz vagyok én? A szívemre teszem a kezemet és nem merek határozottan nemet mondani. Az imént, hogy ezen gondolkoztam, azzal vígasztaltam magamat, hogy ha gonosz vagyok is, hazug semmiesetre sem vagyok. Úgy okoskodtam, hogy aki hazug, az nem foglalkozik ilyen kérdésekkel . . . De most már rá tudom magamra bizonyítani a hazugságot is. Ime: a báróné örökös pózokban leli a kedvét. Azelőtt is tudtam, hogy az élete merő szinjáték és mégis készségesen, sőt élvezettel segédkeztem neki. Ma pedig förtelmesnek találom az örökös hatásvadászatot.

A bárónė ma is az, aki volt egy hónappal ezelőtt. Tehát magam változtam meg. Csak azt nem tudom, hogy azelőtt voltam-e igaz, vagy most vagyok az?

Bizonyos, hogy mi napról-napra egész színpadi jeleneteket, jól átgondolt és többé-kevésbbé sikerült élőképeket rendezgetünk a világ kedvéért. Ketten vagyunk a főszereplők, a báróné meg én; a cselédség pedig statisztál. Bár névszerint fölolvasónő vagyok, a báróné sohasem kívánja tőlem, hogy olvassak neki. Legfölebb az ujságok iránt érdeklődik. Ha azonban látogatót várunk, ekkor a kezembe kell vennem az elegáns kötésü angol regényt. Nem jelentik be nálunk a bizalmas látogatót és ő váratlanul nyitja ránk az ajtót.

Tíz vendég közül kilenc meglepetten és meghatva áll meg a küszöbön ... A szép öreg asszony ott ül karosszékében, arany lorgnonjával a kezében és jóságos mosolylyal tekint le reám. Én pedig a lábánál ülök és föltekintek hozzá ... A félprofilomat az ablak

felé fordítom ... A báróné fehér haja, az én fekete ruhám, a könyv piros kötése, a halványsárga selyemkárpit, az ablakon beszűrődő verőfény — méltóztassék elképzelni, hogy minő hatásos genre-kép ez! *Tavasz és ősz* — *Őszi verőfény* — *Alkony* cím alatt eléggé ismeretesek az ilyen műmellékletek.

Az élőképekben mindenki gyönyörködhetik, aki hozzánk jár, csak az egy Szabó doktor nem. Neki nem szinészkedünk. Ő tudja, hogy a báróné nem ért angolul, hogy az irodalom iránt egyáltalában nem érdeklődik és hogy velem szemben épp olyan fagyosan közömbös, mint az egész világgal szemben. A rettenetes fehér asszony senkit sem szeret, csak önmagát szereti.

Néhány nappal ezelőtt a báróné így szólt hozzám:

— Mondja, édes Paula, mit irogat maga este, ha a szobájába vonul?

(Mindenesetre a cselédektől hallotta.)

— Az apró-cseprő napi eseményeket szoktam följegyezni.

— Ah, tehát naplót vezet! Szó van a naplóban rólam is?

— Természetesen, mondtam.

A következő píllanatban már megbántam, hogy nem hazudtam neki inkább.

— Mit szólna, ha arra kérném, hogy mutassa meg nekem a naplóját?

— Az lehetetlen, méltóságos asszonyom . . .

— Lám, lám! Annyi rosszat írt rólam?

— Nem lehet önről mást írni, méltóságos asszonyom, csakis jót. De ön nő és tudja, hogy a nők nem szeretik magukat egymás előtt pongyolában mutatni. Az én naplómon nagyon meglátszik, hogy borzasan és pongyolában irom.

A tréfás hangon adott magyarázat nem elégítette ki.

— Nem akarom elolvasni azokat a részeket, amelyek önre vonatkoznak, édes Paula, csak azokat, ahol rólam van szó. Ez kiváncsiság, ugy-e? De a kiváncsiság a gyermekek és az öregek előjoga.

Tréfával ütöttem el a dolgot. Tegnap azonban megint szóba hozta. Úgy látszik, nagyon foglalkoztatja a dolog. Bizonyára meg van róla győződve, hogy a naplóm minden egyes sora egy-egy bók rá nézve. Ő pedig úgy eped a dicséret után, mint a lázbeteg a hűvös ital után.

Inkább az ösztönömre, mint az eszemre hallgatva, ma egy acéldobozt vettem magamnak. Abban őrzöm most a naplómat, a kulcsát pedig a keblemen viselem. A doboz drága volt, nagyon drága és én bizonyára okosabban cselekedtem volna, ha egyszerűen tűzbe dobom a füzetet és elejét veszem minden izetlenségnek. De mulattat a gondolat, hogy van a tulajdonomban valami, amit őriznem kell és amit irígyelnek tőlem. Azt hiszem, sok földi kincsnek a féltékenység és az irígység adja meg az értékét.

Holnap megint tea-esténk lesz. Vajjon eljön-e? Bár ne jönne!

90. ápril 24.

A gróf eljött . . . Bár ne jött volna! Az asszonyságok ma még inkább bomlottak, mint a minap. Ma már úgy viselkedtek valamennyien, mintha bizalmas ismerősei volnának. Ő pedig? Úgy viselkedett, mint a természeténél fogva szerény ember ilyen helyzetben viselkedni szokott: udvarias volt és zavart, sokat mosolygott és keveset beszélt. Egészben véve igen közönséges volt. meglátszott rajta, hogy jól esik neki az általános érdeklődés.

Alig váltottam vele néhány szót, de figyelemmel kisértem minden mozdulatát és most bizonyosra veszem, hogy az asszonyságok hamarosan el fogják rontani. Ha észreveszi, hogy milyen olcsó, milyen nevetségesen olcsó portéka az asszony, csökkenni fog előtte az én értékem is. Valamennyien a rendelkezésére állunk. A különbség köztem és a többi között csak annyi, hogy én más taktikát követek. Hiszen ha a sok asszony

és leány biztosan tudná, hogy az én eljárásom célhoz vezet, akkor alkalmasint ők is tartózkodók volnának és hallgatagok.

Mikor elment a gróf, közte és a bárónė között a következő párbeszéd folyt le:

— Nagyon kedves öntől, édes Sándor gróf, hogy föláldozza magát egy öreg, beteg asszony kedvéért . . .

— Báróné, biztosítom, hogy . . .

— De arra már nem merne vállalkozni, hogy egyszer egy egész estéjét föláldozza nekem ?

— Nagyon boldog volnék, báróné, ha . . .

— Nem, ilyen áldozatot nem is fogadhatok el jó lélekkel . . . Ketten szoktunk csak ebédelni az én édes Paulámmal és ez csendes társaság volna ilyen elkényeztetett fiatal úrnak . . .

A gróf arca vérvörös lett.

— Biztosítom, báróné, hogy nagyon boldog volnék . . . Nem is mondhatom, mennyire boldog volnék . . .

— Maga nagy hízelgő, édes Sándor gróf!

Nagy hízelgő! Ezért büntetést érdemel és én meg fogom büntetni azzal, hogy a szaván fogom. Legközelebb majd kap tőlem egy levélkét, egy illatos levélkét... Majd dicsekedjék el vele a kaszinóban, hogy légyottra hívta egy hetvenéves báróné...

A gróf elment, a báróné pedig egész este nagyon kegyes volt hozzám. Vacsora után zongoráztam, mikor pedig aludni mentem és kezet csókoltam neki, halkan így szólt hozzám:

— Paula okos leány! Nagyon okos leány!

Nem mertem megkérdezni, hogy miért mondja ezt nekem... Attól féltem, hogy keresztül látott a *taktikámon*. Egy dolog világos előttem: a báróné meg van róla győződve, hogy köztem és a gróf között történik valami... Valami, amiből ő is hasznot húzhat. Az ő vágyainak netovábbja, egész életének célja, hogy összeköttetésbe léphessen az arisztokráciával. Nem a hivatalnok-bárókkal és az uruktól elkergetett grófnékkal, akik hozzánk járnak, hanem az

igazi, a nagy, a históriai arisztokráciával. Ha az asszonyok nem akarnak a házába jönni, hát jöjjenek legalább az urak. Ha erről van szó, akkor minden áldozatra kész a báróné. Minden áldozatra! Az pedig, amivel Sándor grófot akarja lekötelezni, nem is áldozat neki.

90. ápril 28.

A báróné ma rámparancsolt, hogy írjak Sándor grófnak. Ő maga mondta tollba a levelet, de nekem kellett aláírnom. Hogy jöjjön el holnap estebédre, ha nem bánta még meg az igéretét . . . Hárman leszünk csak . . . A nevem után még oda kellett írnom: Biztosan elvárjuk!

Ellenkezés nélkül írtam meg a levelet. Könnyen tehettem, mivel akkor már elhatároztam, hogy mit fogok tenni. Egy órával később második levelet írtam a grófnak, amely levél így szólt:

Az előbbi levelet a báróné mondta nekem tollba. A mostanit a saját jószán-

tomból írom. Ön több ízben adta már értésemre, hogy szeret, arról azonban, hogy érez-e irántam némi becsülést, nem volt eddig szó közöttünk. Ha meg akar győzni arról, hogy becsül, akkor ne jöjjön többet ebbe a házba. Se holnap, sem pedig máskor. Erre kéri

Paula.

A levelet hordárral küldtem el a gróf lakására.

90. május 2.

Sándor gróf kimentette magát „fontos családi ügyekkel“ és nem jött el az estebédre. Másnap beadta a névjegyét a kapusnál, bár a bárónė meghagyta a cselédeknek, hogy mindig fogad... Tegnap volt a tea-esténk és a gróf távol maradt. Az asszonyságok mind kedvetlenek voltak, de mégis a báróné volt a legkedvetlenebb. A Sándor gróf neve úgy tündöklött a zsúrjaink egén, mint a napfény... Most beborult!

90. május 8.

Ma megint nagy társaságban teáztunk és a gróf ma sem mutatta magát. A báróné reggel levelet írt neki. Hogy mit írt, azt nem tudom, mert ezúttal nem kellett neki íródeák. Válasz is érkezett, de a báróné nem mutatta meg nekem. Egy dolog azonban bizonyos előttem: úrnőm tudja vagy legalább is sejti hogy én vagyok a gróf távolmaradásának oka. Erre vall, hogy teljesen megváltoztatta velem szemben a viselkedését. Nem vagyok többet „édes Paula“, csak „kisasszony, kérem.“ Az arcáról végleg eltünt az édes, nagyanyai mosoly. Ha rám néz, hideg és kutató a pillantása; ha szól hozzám, száraz és parancsoló a hangja.

Minden hiúsága mellett is éleseszü asszonynak tartom; azt azonban kötve hiszem, hogy értene a gondolatolvasáshoz. Vajjon honnan vehette neszét az én cselszövésemnek?

90. május 10.

A báróné ma délután egész sor komissiót bízott rám. A fényképészhez kellett mennem, aztán a varrónőhöz, a könyvkereskedésbe, a cukrászhoz és végül az aranyműveshez. Csupa olyan dolog, amit nem lehet a cselédre bízni.

Mikor a fényképészszel már végeztem, permetezni kezdett az eső. Nem voltam nagyon messzire a palotától, azért hazasiettem az esernyőmért. A kiskapu nyitva volt és a folyosón se találkoztam senkivel. Beléptem a szobámba és ekkor egyszerre elállott a szívem verése... Rajtam kivül senki sem volt a szobában és engem mégis rémület fogott el... Itt valami történt! És tényleg történt valami; az íróasztal fiókja, amelyben a kis vasszekrényemet szoktam őrizni, nyitva volt... Idegen kulcscsal nyitották ki a zárát! A fiók üres... Elvitték a dobozt, a naplómmal együtt. Elvitték!

Lesiettem a földszintre és kopogtatás nélkül benyitottam a szalónba, onnan pedig a báróné hálószobájába. Istenem, milyen kép!

A báróné ott ült a karosszékében és a térdén tartotta a dobozomat, a komorna pedig előtte térdepelt a szőnyegen és egy hajtűvel feszegette a doboz zárát. A kis asztalon kosár állott, mely teli volt különböző nagyságu régi kulcsokkal.

A két nő olyan förtelmes buzgalommal dolgozott, hogy jóideig nem is vették észre a jelenlétemet... Tisztán emlékszem, hogy én e pillanatban nem annyira fölháborodást, mint inkább félelmet és szégyent éreztem. Ha rajtam állott volna, akkor észrevétlenül, ahogyan jöttem, kiosontam volna megint a szobából. De nem tudtam elmozdulni a helyemről; a lábam mintha gyökeret vert volna.

Soha sem hittem volna, hogy emberi ábrázat akkora változáson mehessen keresztül, mint a báróné arca. Szaruszegélyü nagy pápaszem volt az orrán, a száját pedig, amely nyitva volt, mint a csukáé, gonosz banya-mosoly torzította el. Valami német dialektusban beszélgettek egymással —

talán ferencvárosi nyelven? — oly bizalmasan, mintha testi-lelki jóbarátnők volnának.

Időközben meggyőződhettek róla, hogy a fáradozásuk hiábavaló.

— Ruf an Schlosszer! Gschwind a Schloszszer! kiáltotta a báróné.

Azzal fölemelte a fejét és ekkor a szeme összetalálkozott az enyémmel.

— Miért akar lakatost hivatni? kérdeztem. — A kulcs nálam van.

Az asszony arca eltorzult a meglepetéstől. Nem szólt semmit, csak mereven bámult rám. Én pedig kivettem a kezéből a dobozt és fölvittem a szobámba . . .

Alkonyatkor a báróné lehivatott magához. Tudtam, hogy kész beszéddel fogad majd, de nem tudtam, hogy minő hangon tartja majd a beszédjét. Nos, a képzelhető legszigorúbb hangnemet választotta.

— Ön csodálkozik azon, ami történt, pedig nincs semmi oka a csodálkozásra. Nekem kötelességem, hogy szemmel tartsam

azokat, akiket a házamba fogadtam ... Én úgy bántam önnel, mint a tulajdon leányommal, de ön igen háládatlannak mutatta magát ... A hátam mögött intrikált ellenem, mert azt hitte, hogy így többre megy... Azt hiszi, hogy nem tudok arról a levélről, amit Sándor grófnak irt? Véletlenül tudtam meg, a hordár elmondta a kapusnak ... Tudni akarom, hogy mi volt abban a levélben! Ha meg akar maradni a házamban, akkor be fog vallani mindent.

A bárónė szünetet tartott és én így válaszoltam neki:

— Nem akarok megmaradni a házában és nem is fogok elmondani semmit.

A vakmerőségem annyira meglepte, hogy nem tudott mit válaszolni.

Ha visszagondolok most a történtekre, kedvem volna nevetni. Nem a bárónén, hanem magamon. Édes Istenem, honnan veszem én ezt a gőgös önérzetet? És mire való az nekem?

V.

90. nov. 2.

Június elseje óta K. őrnagy családjának szolgálatában vagyok.

Különös, de való, hogy öt hónap alatt egyszer se voltam annyira magamra, hogy elővehettem volna a naplómat. A leányok, akiknek szobájától csak egy függönyös ajtó választja el az én kis kamrámat, nagyon bizalmaskodó és kíváncsi természetűek. Ne adj' Isten, hogy el tudnának aludni addig, míg nálam ég a lámpa és ha levelet írok vagy olvasok, se vége, se hossza a kérdezősködésnek és vallatásnak. Azt hiszem, ha egyszer véletlenül megtudnák, hogy naplót

vezetek, amelyet nekik nem szabad elolvasniok: a legközelebbi éjszaka mindaketten meghalnának bánatukban.

Ma az egész család kiment a temetőbe és én egyedül vagyok itthon. Megpróbálom, hogy visszaidézzem emlékezetembe az utolsó öt hónap eseményeit.

Május utolsó napján hagytam el a báróné palotáját és még az éjjel az őrnagyéknál aludtam.

Hogy ezúttal nem kellett stációt tartanom Garlatinénál, azt Szabó doktornak köszönhetem, annak a rettenetes öreg úrnak, akinek éles nyelvéről megemlékeztem már a naplómban. Mikor megtudta, hogy nem tudok mihez kezdeni, a nyakába vette a várost és addig lótott-futott és kérdezősködött, míg el nem helyezett szerencsésen. Nem tudom, miért vett magának annyi fáradtságot. Rideglelkü, sőt szívtelen öreg úrnak tartottam mindig; ő ezt tudja, mert sohasem titkoltam előtte és láthatólag meg akart szégyeníteni a nagylelkűségével.

Nem akartam adósa maradni és azért hálálkodó levél kiséretében csinos kézimunkát küldtem neki. Úgynevezett házi áldást. A szokásos szavak helyett azonban ezt az önkényesen módositott bibliai mondást himeztem ki szép gótikus betükkel: „A tövisről szedtem figét és a csipkéről szedtem szőlőt.“ Úgylátszik, jól itéltem meg emberemet, mert nem vette rossz néven az impertinens ajándékot, hanem, mint hallom, az ágya fölé akasztotta.

Mikor beléptem ebbe a házba, a következő beszédet intéztem önmagamhoz:

Paula, te eddig úgy válogattad a gazdáidat, mint egy ideges díva a komornáit. Ne firtassuk, hogy mennyiben volt ehhez jogod és okod, hanem állapodjunk meg a következőkben: Ha a mostani helyeden se tudsz megmaradni, akkor egyáltalában már semmi tehetséged ehhez a mesterséghez, hanem akkor vagy grófné lesz belőled, vagy neki mégy a Dunának.

Ez így papirra vetve, tréfásan hangzik,

de Isten látja a lelkemet, mennyire meg vagyok róla győződve, hogy igaz és komoly.

Nézzük azonban az új gazdáimat. Eddigi tapasztalataimon okulva, hetekig is eltartott, míg itéletet mertem magamnak alkotni a jellemükről és hajlamaikról. A legtöbb ember, talán a legnagyobb úr is vesz magának annyi fáradtságot, hogy pózoljon egy kissé az uj bizalmasa előtt, még ha csak ujonnan fölfogadott cselédről van is szó. Az új nevelőnő pedig eddigi tapasztalataim szerint, éppenséggel új korszakot jelent a család történetében. A család minden tagja programot csinál a jövőre nézve, szakítani akar bizonyos rossz szokásokkal és érvényesíteni akar bizonyos elveket. Azt hiszem, tulajdonképpen senki sem él úgy, ahogyan szeretne élni. — Minden embernek van egy elméleti életrendje, amely elméleti maradna a holta napjáig az esetben is, ha tőle függne annak gyakorlati keresztülvitele. Alkalomadtán azonban mindenki megpróbálja, hogy reformálja az életrendjét. A

családnak az új nevelőnő adja meg az erre való alkalmat, a nevelőnőnek pedig az új hely. Egypár nap vagy egy-két hét mulva, mikor az emberek már megszokták egymást, megint visszazökken mindegyiknek a szekere a régi kerékvágásba. Akkor aztán megismerhetik egymást a maguk valójában.

Beszéljünk először a kis leányokról. Mariska ugyan már húsz esztendős, Anna pedig elmult tizennyolc, de azért az egész világ kisleányoknak nevezi őket és tényleg gyermekek is. Csinos, gömbölyü, kicsi leány mindakettő. Aránytalanul széles arcocskájuk van és fitos orruk. A rövid hajukat angolos baby-fürtökben viselik, itthon pedíg mindig empir-ruhában járnak. Mindig lármáznak, mindig nevetnek, mindig esznek. Nem Pierette, hanem Pierot kecsessége van az esetlenségükben. Ha táncolnak, akkor kacagtatóan ügyetlenek és mégis elragadóan kedvesek. Néha összevesznek és ha szét nem választanám őket, belemarkolnának egymás sörényébe. A következő pillanatban azonban

már megbékülnek és összecsókolóznak. Tehetségük tulajdonképpen semmihez nincsen. A magyar nyelvet németesen beszélik, de németül se igen tudnak. Helyesírásról sejtelmük sincsen és ha egyikük tollat vesz a kezébe, az orra hegye is tentás lesz tőle. Mariskát rászorítják a zongorára, de hatévi tanulás után oly rosszul játszik, hogy maga is mulat rajta. Ő maga mondja, hogy *botfülű*. Senki sem nevezi őket a nevükön, mindenki a becéző nevükön Cox és Box-nak szólitja őket. Hiába magyaráztam nekik, hogy ez a két buldog név nagyon ízléstelen; ők ragaszkodnak hozzá és azt mondják, hogy nagyon *fess*. A zsebkendőjükbe is ezt a nevet himeztetik és a leveleiket is így írják alá... Mindenáron *fessek* akarnak lenni és én lemondtam már a reményről, hogy valaha is meg tudjam velük értetni, mennyire ostoba ez a szó is, meg a fogalma is.

Az édesanyjuk, aki elé a kérdést terjesztettük, igen kurtán végzett velem: Ugyan, hagyja, édes Paula! Az én leányaim ka-

tona-leányok és nem akarom, hogy affektáljanak.

Azt mondhattam volna neki, hogy éppen a keresett léhaságuk affektált — de bizony jobbnak láttam hallgatni.

Mindjárt első este, mikor már a szobámba vonultam, a két leány rám tört. Kijelentették, hogy őrülten szeretnek engem, mert igen fess vagyok és vallomásra akartak kényszeríteni, hogy melyiküket szeretem jobban. (Ez a kérdés, amelyet máig se tudtak még eldönteni, azóta is sok veszekedésre adott okot.) Ezután leültek az ágyamra és Mariska-Cox a bizalma jeléül megkérdezte tőlem, hogy voltam-e már szerelmes? A tartózkodásom láthatólag kellemetlenül érintette őket. Leckét akartak nekem adni az őszinteségből és miután a szavamat vették, hogy nem fogok rájuk árulkodni, Mariska bevallotta, hogy ő már csókolódzott egy kadéttal, Anna pedig elmondta, hogy szerelmes leveleket váltott egy hadnagygyal ... Mindenesetre eredeti fölfogásuk

van a nevelőnő és a növendékei közötti viszonyról.

Mit mondjak az édesanyjukról? Szakasztott olyan, amilyen a két lánya lesz húsz esztendő mulva. Egészen gömbbé hízott. A fűző neki gyűlöletes kínzó eszköz, azért nem igen öltözködik és mindig itthon ül. Pedig az arca még csinosnak is mondható. Engem azért szerződtetett, hogy kísérője legyek a két leányának. Megjegyzem, hogy az asszonyt legkevésbbé sem bántja a formátlan termete. Ha nem eszik, akkor szivarozik, a szivart pedig csak olykor veszi ki a szájából, ha nevetni akar. A leányai mókáin, a cseléd egy nyelvbotlásán, szóval minden semmiségen úgy el tud nevetni, hogy az ember valami katasztrófától félthetné. Egyébként jólelkü asszony, aki gyakran gorombáskodik ugyan velem is, másokkal is, de képtelen arra, hogy bárkiről is rágalmat vagy akár csak csipősséget s mondjon.

Van azonban egy nagy hibája: csodála

tosan szereti azt, amit pikantériának szoktak nevezni. Legyünk őszinték: az őrnagyné mosdatlan száju. Mikor egyízben arra kértem, hogy legalább a leányai előtt ne mondjon el ilyenféle adomákat, az őrnagyné majd elájult a kacagástól.

— Ugyan, Paula, ne affektáljon már örökké!

Az a sziklaszilárd meggyőződése van, hogy mindenki szereti az ilyenféle vaskos tréfákat. Aki nem nevet rajtuk, az is szívesen hallgatja ugyan, de nincs bátorsága ezt bevallani. Tehát affektál. (Pedig magamról tudom, hogy nem úgy van.)

Amilyen eleven az asszony, olyan száraz ember az őrnagy. Erős, nagy férfi. Az arcán, melyet elperzselt a nap, csodálatos szögletes ráncok látszanak. Ezek a ráncok szinte kizárják a nevetés mimikáját. A haja olyan tarka, mint a borzé; a halántékán hófehér, a feje búbján sárgás és szürke, a tarkóján pedig fekete. A szeme szürke és fénytelen, mint a vak emberé.

Azt beszélik, hogy az őrnagy kitünő katona. Ha valóban az, akkor a hadi tudomány föltételei különböznek minden egyéb emberi mesterség föltételeitől; azt pedig sohasem fogom elhinni. Rám azt a benyomást teszi, mintha örökké sietne, mintha mindig türelmetlen volna és mintha állandóan félne valamitől. Mindig csak szolgálati ügyekről szokott beszélni. A kaszárnyai élet apró-cseprő élményeit kétségbeejtő bőbeszédüséggel és csodálatos fontoskodással tárgyalja. Példának okáért: A tábornok tegnap belépett a kaszárnyába és az udvaron egy elszabadult tiszti ló futkosott . . . Az első főtiszt, akivel a tábornok összetalálkozott, az őrnagy volt . . . A tábornok tehát alaposan összeszidta az őrnagyot . . . Ez az esemény, amely végre nem fontosabb annál, mint mikor a konyhában megég a rántás, az őrnagy állítása szerint ma az egész helyőrség beszédtárgya. Az őrnagy maga úgy emlékszik meg róla, mint egy félelmetes elemi csapásról. Ennek be kellett következnie,

mivel a sors úgy akarta. Arra egy pillanatig sem gondol, hogy a tábornok igazságtalan volt vele szemben. Ha ő volna a tábornok helyén, az adott helyzetben ő is lehordaná az első tisztet, aki szembe találkozik vele.

Ha nem történt semmi baj a kaszárnyában, ami ugyancsak ritka eset, akkor az őrnagy nem is beszél otthon semmit. Akkor vagy az órákat igazgatja, vagy az aneroidjával babrál. Ez a kis gép, amelyet csak nemrégiben szerzett be, láthatólag nagyon imponál neki. Folyton tanulmányozza a szerkezetét, nézegeti a finom acélrugóját és megkopogtatja az üvegét. Azt hiszem, hogy az időjárás is csak az aneroid kedveért érdekli. A felhők járását csak azért figyeli, hogy ellenőrizhesse az aneroidot.

Körülbelől egy héttel ezelőtt a rendesnél is ijedtebb arccal jött haza.

— Mi történt? kérdezte az asszony.

— Holnap reggel akusztikai próba lesz, mondta az őrnagy.

— Mi az az akusztikai próba? kérdeztem.

Az őrnagy azonban kitérőleg válaszolt a kérdésemre.

— Száz olyan dolgot követelnek ma az embertől, amiről azelőtt nem is tudtak . . . A szolgálati idő olyan rövid, hogy nem lehet a legénységet mindenre kioktatni.

Azt a benyomást nyertem, hogy az őrnagy épp oly kevéssé tudja, hogy mi az akusztikai próba, mint én nem tudom. Láthatólag félt a titokzatos próbától. Attól félt, hogy valami nagy mulasztást bizonyítanak majd rá. Rábizonyítják, hogy elmutasztotta a zászlóalját beavatni olyan tudományba, amelyre a hadviselésben nagy szükség van. . . Másnap aztán kitudódott, hogy mi az akusztikai próba. A tiszti kaszinóban új hangversenytermet rendeztek be és a tábornok ki akarta próbálni a terem akusztikáját, azért berendelte a katonai zenekart és megtöltötte a termet bakákkal. Egy fiatal tiszt népdalokat is énekelt és a tábornok tapsolt neki. Az őrnagy láthatólag igen örült, hogy a zászlóalja ilyen könnyen túlesett az akusz-

tikai próbán. Úgy beszélt az egész dologról, mint egy fenyegető nagy szerencsétlenségről, mely az isteni gondviselés jóságából derült tréfával végződött. Körülményesen leírta nekünk, hogyan terpeszkedtek a katonák a hangversenyterem kényelmes nádszékein és azt kívánta tőlünk, hogy nevessünk ezen. És szinte meghatónak találta az ötletet, hogy a tábornok megtapsolta ama fiatal tiszt énekét. Hiába, a tábornok is csak ember!

Abba kell hagynom az írást — tüstént itt lesznek a leányok . . .

90. december 20.

Az őrnagyné magára vette ma a füzőjét és sétálni vitte a két leányát. Karácsonyi ajándékokról akarnak gondoskodni. Azt hiszem, engem azért hagytak itthon, mivel nekem is akarnak valamit venni. Így hát magamra maradtam a gondolataimmal. Aki nem tudja, mint tudom én, hogy mit jelent az, hétről-hétre, éjjel-nappal, mindig és mindig együtt lenni idegen emberekkel, az nem

is tudja megbecsülni a magányt. Én meg tudnám becsülni. Független és gazdag is főleg azért szeretnék lenni, hogy mindennap egy-két órát egyedül tölthessek. Nem csinálnék semmit, nem is gondolkoznám, csak élvezném az áldott, az édes függetlenséget.

Tizenegy nap választ még el az új esztendőtől. Mi lesz aztán? Alig merek rá gondolni . . . Most látom csak, hogy milyen nehéz dolog okosnak lenni. Nőnek nehéz dolog. Hónapok óta egyebet sem teszek, csak pirongatom magamat és elhitetem magammal, hogy nem várok semmit az új évtől. Alapos érveléssel és körmönfont logikával sikerült meggyőznöm önmagamat, hogy őrültség volna tőlem, ha azt várnám, hogy teljesülni fog a lehetetlenség.

Semmi sem fog történni az új esztendőben; minden úgy marad, amint volt. — És most egyszerre azon veszem észre magamat, hogy mindez csak önámítás. A lelkem csordultig tele van türelmetlen várakozással.

Idegeim megfeszítésével, gyötrő nyugtalansággal várok . . . Egyebet se teszek, csak várok, várok . . . Olvasom a napokat, az órákat . . . A mostani életem nem is élet, csak átmeneti időszak. Semmit se veszek komolyan, semmit se tekintek véglegesnek. Még a szobámat se rendeztem be, még a kevés holmimat se rakosgattam ki . . . Pedig tudom, biztosan tudom, hogy minden a régiben marad. De mi lesz aztán veled, te őrült?

91. január 1.

Eddig semmi.

91. január 2.

Semmi! De a tavalyi levele is megkésett, mert nem tudta biztosan a címemet. És újév idején mindig késik a posta.

91. január 15.

Még a mult héten történt, de nem írhattam meg előbb. Színházban voltunk, az asszony, a két kis leány, meg én. Egy operettet néztünk meg. Velünk szemben, a

második proszcénium-páholyban, egy fiatal nő ült, akiről egész este nem tudtam levenni a szememet. Elegáns volt, de sem szépnek, sem rokonszenvesnek nem találtam. Hanem azért alig emlékszem esetre, hogy egy idegen nő annyira fölköltötte volna a kíváncsiságomat, mint ő. Mondom, alig tudtam levenni róla a tekintetemet.

— Nézze, Paula, mondta egyszerre az őrnagyné, hogy hasonlít magára az a hölgy!

Én ugyan nem találtam semmi hasonlatosságot kettőnk között, de a két kis leány igazat adott az édesanyjának. Idősebb volt nálam, de teltebb és üdébb. Mi tagadás benne: félesztendő óta megfogytam. Egy vén asszonyság voltve le; később egy férfi is hozzájuk szegődött, de annak az arcát nem láthattam, csak a fehér plasztronját.

Természetesen nagyon szerettük volna tudni, hogy kicsoda. Egy katonatiszt, aki látogatást tett a páholyunkban, kielégítette a kiváncsiságunkat.

— A hires bécsi Lona, súgta az őrnagyné

fülébe. — Azelőtt T. báró szeretője volt, most kitartja — Sándor gróf.

Az őrnagyné, természetesen mindent elmondott nekem . . .

Most már megismertem Sándor grófot a páholyában . . . ?

Tehát ő is megtanulta már, amit előbb-utóbb minden férfi megtanul, hogy az asszony olcsó.

Kár! Magamat is sajnálom, de Sándort is.

Hogy velem mi lesz most már, azt nem tudom és nem is érdekel.

Azt azonban biztosan tudom, hogy belőle jobb, különb és boldogabb ember is válhatott volna.

91. január 16.

Nem tudom, hogy más ember is úgy van-e vele, de magamon több ízben tapasztaltam, hogy este másképpen gondolkozom és itélek, mint reggel.

Elalvás előtt még egyszer emlékembe idézem mindazt, ami napközben foglal-

koztatott és ekkor rendesen nagy megkönnyebüléssel tapasztalom, hogy minden, ami aggasztott, tulajdonképpen nem is komoly dolog. A fantasztikus és optimisztikus hangulatban, mely elalvás előtt elfog, a legkuszáltabb csomót is játszva meg tudom oldani és a legfogasabb kérdésre is tudok megnyugtató választ. Szinte csodálkozom olyankor, hogy ez a megoldás már előbb eszembe nem jutott. Reggel aztán, józan nappali világítás mellett, csakhamar kisül, hogy az én éjjeli bölcsességem merő születlenség...

Az éjjel példának okáért megállapodtam magamban, hogy levelet kell írnom Sándor gróf hoz. Be fogom neki bizonyítani, hogy nekünk szükségünk van egymásra és ő meg fogja érteni, hogy a levelet nem az önzés, hanem a magasabb kötelességérzet mondta a tollamba. Óh, én tudnék neki úgy írni, hogy mindent megértsen! Gondolatban meg is fogalmaztam már az egész levelet...

Ma reggel persze pirulva és bosszankodva utasítottam magamat rendre. Levelet írni neki, most — ilyen együgyü ötlete igazán csak egy vén guvernantnak támadhat.

De mégis szeretném egyszer végleg tisztázni a kérdést, hogy melyikben van több őszinteség: a barna, enyhe éjszakában vagy a fakó, hűvös hajnalban?

91. január 19.

Hét hónapig voltam az őrnagyék házában és ennyi idő alatt egyszer sem említették előttem a Sándor gróf nevét. A csütörtöki színházi est óta, mintha csak megállapodás történt volna erre nézve az emberek között, folyton emlegetik. Ma megint egy látogatóba jött fiatal huszártiszt hozta szóba. Ez az ember, aki valaha önkéntes társa volt a grófnak és aki alkalmasint csak az előkelő ismeretségével akart kérkedni, elmondta az őrnagynénak a gróf kedvesére vonatkozó összes pletykákat. Az őrnagyné persze nem állhatta meg, hogy be ne avasson a titokba.

A leányoknak is elmondta. Úgy hírlik, hogy a családja gondnokság alá akarja helyezni Sándor grófot, mert túlsokat költ.

Mindazoknak, akik látásból ismerik azt a nőt, föltünt a nagy hasonlatosság, mely kettőnk között van. Eleinte tiltakoztam — de mégis nekik van igazuk! Mikor megláttam a színházban, olyan különös borzongás fogott el, mint mikor a lépcső fordulóján váratlanul meglátom magamat a tükörben.

Ez a hasonlatosság különös tréfája a természetnek. Úgy jártam vele, mint a ritkaságszámba menő könyv, amelyről egyszerre olcsó népies kiadás jelenik meg a kirakatokban.

A leányok most sűrün járnak zsúrokra s így több a szabad időm. Két nap óta nagyon fáradt vagyok.

91. febr. 3.

Két hétig beteg voltam. Szabó doktor, akit elhivattak hozzám, azt mondta, hogy erős influenzám van. Nem volt semmi fáj-

dalmam, de mindig álmos voltam, este pedig, ha lefeküdtem, rendesen elővett a láz.

Azelőtt nem igen bántam, ha lázam volt. Olyan kellemes elernyedéssel, olyan édes érzéketlenséggel jár; az ember lefekszik, nem gondol és nem érez semmit, csak lélegzik és szédül. Ezúttal azonban rossz volt. Nem tudtam aludni és éjjel mindig az az érzésem volt, mintha már száz év óta feküdném így és mintha még száz évig kellene így feküdnöm, elhagyottan és elfeledve. Köröskörül minden szürke, hideg, szomoru és néma.

A leányok eleintén nagyon sajnáltak és folyton mellettem voltak. Egypár nap mulva azonban megunták a dolgot s azontúl nem igen láttam őket. Legujabban kisérő nélkül szoktak járni a városban; azt mondják, hogy ez angol divat.

Nem vagyok még egészen rendben, most írásközben is el-elnyom az álmosság, de Szabó doktor biztat, hogy néhány nap mulva már ki is járhatok.

Nem merek a tükörbe nézni.

91. febr. 10.

Az őrnagyné ma megszidott. Goromba volt, de ő gorombáskodni is jó szívvel szokott.

— Hallja, Paula, maga tisztára meg fog bolondulni a sok affektálás miatt... Nem eszik, nem iszik, egy szavát se hallani, csak forgatja a szemét és affektál... Most már a lyányokkal se akar menni, hanem itthon ül és mindenféle cselédmunkát keres magának... Mi lelte? hiszen már nem beteg! Azt mondom, hogy ennek vége legyen. Szombaton lesz a tiszti kaszinó bálja, arra el fogja kisérni a lányokat. Derekasan ki fogja magát táncolni, attól talán megjön megint az esze. Február végén rendezünk egy kis házibált, azon is táncolnia kell. Most menjen, hozza rendbe a fehér ruháját és ne affektáljon többet, mert megeshetnék, hogy kap tőlem egyszer egy anyai nyaklevest.

Ő már így szokott beszélni. Most nem tudom, hogy mi módon maradhatnék el a szombati bálról?

91. február 13.

El fogok menni a holnapi bálra ... Ha hívnak, táncolni is fogok. Ma reggel határoztam el. Nem tudom, hogy miért akarok most egyszerre táncolni, de nem is töröm rajta a fejemet; tegnap se tudtam volna okát adni, hogy miért irtózom a tánctól.

Előbb azonban túl kell esnem egy kötelességen. Gyere, szegény Sándorom, hadd temesselek el. Megfogadom, hogy a nevedet nem veszem többet sem az ajkamra, sem a tollamra. Hiszem, hogy az eszemben sem lesz sokáig. Eddig legalább azt tapasztaltam, hogy minden elmúlik rólam és minden megváltozik bennem. Még a könyeim is gyorsabban száradnak, mint más nőéi. Tisztességgel búcsuztatlak és ha igazságos vagyok, beismerem, hogy nem vagy adósom semmivel. Mikor megkötöttük az alkunkat, kettőnk közül te voltál a tapasztalatlan és én a számító. Ha van ma a szívemben némi gyöngéd rokonszenv irántad, százszorta

több benne a keserűség és a megszégyenülés. Ilyen érzés pedig nem jogcím arra, hogy magamnak követeljem az életedet. Szívesen siratnálak meg, de nem tudok most könyezni.

91. február 15.

Megvolt a bál. Reggeli hat után jöttünk haza! A kis leányaimat nem lehetett előbb elcsalni. Azt hiszem, öngyilkosságot követtek volna el mindaketten, ha még maradt volna utánuk táncosnő a teremben.

Én az éjjel talán többet táncoltam, mint eddigi életemben összevéve. Nem is tudom, hogy kivel táncoltam — mindenkivel táncoltam, aki csak ott volt — és olyan szenvedélyes kedvem telt benne, hogy agyonfáraszszam magamat, mint annak előtte még soha.

Tulajdonképpen vad mulatság volt . . . Emlékszem, hogy hajnal felé, mikor táncközben véletlenül megláttam magamat egy nagy fali tükörben, megijedtem magamtól. Mi történt velem?

Egyébként pedig tegnap éjjel tanultam megismerni azt azérzést, melyet a nők *diadalnak* szoktak nevezni. Bizonyos, hogy nagyon tetszettem, hogy mindenkinek tetszettem és bizonyos, hogy mindenkinél jobban tetszettem. Pedig a fehér ruhám nagyon egyszerü, ékszert pedig nem viseltem, még pedig olyan okból nem, amelyet bővebben fejtegetni fölösleges.

Már a belépésünkkor is föltünést keltettem, de tizenegy óráig nem igen vittek tán colni. Azt hiszem, a fiatal tisztek nem voltak tisztába vele, hogy illik-e egy nevelőnőt ünnepelni. A kérdést a tábornok döntötte el, aki kevéssel tizenegy óra előtt lépett a terembe. Ez a nagyúr, akinek nevét az őrnagy csak rettegve szokta kiejteni, tulajdonképpen vén gamin és az arcára oda van írva a léhaság. Ott volt a felesége is meg a két leánya. A felesége olyan öreg, hogy az édesanyja is lehetne, a leányai pedig olyan korban vannak, hogy generálisnéknak nézhetné őket az ember. A család jelenléte nem akadályozta

meg ő nagyméltóságát abban, hogy tüstént be ne mutatkozzék nekem és rögtön el ne kérje a négyesemet. Neki köszönhettem, hogy később valósággal kézről-kézre adtak és hogy rendesen öt-hat táncos is várakozott a helyemen.

Tudom különben, hogy nincs okom arra, hogy büszke legyek a sikeremre. Olcsó siker volt. A katonaurakat épp úgy tévedésbe ejtette a külsőm, mint a legtöbb férfit, akivel eddig találkoztam. Engem mindenki afféle szenvedélyes démonnak tart... Ha meglátnak, meg nem állhatják a férfiak, hogy sokatmondó pillantásokat ne váltsanak egymással, aztán elismerő mosolylyal sugnak össze.

Micsoda tűz! Micsoda vér! Félhangon mondják, de úgy, hogy én is megértsem. Kétségkivül azt hiszik, hogy ezzel nagy örömet okoznak nekem.

Volt azonban valami, ami megrontotta a kedvemet: a kis leányok sehogysem tetszettek. Szegények! Különben sem tartoznak

az úgynevezett esti szépségek sorába, a ruhájuk és a hajviseletük azonfölül határozottan ízléstelen volt. Hiába kértem őket már napok óta, hogy öltözködjenek minél egyszerübben és fésülködjenek úgy, mint rendesen: ők teli tüzdelték a ruhájukat csipkével, szalaggal és csinált virággal, a fejükre pedig olyanféle párisi hajpiramist rakattak mely érdekessé tehet egy kigyóvékonyságu, éles arcélü gall asszonyt, de amely sehogysem illett az ő gömbölyü kis termetükhöz és pufók gyermekarcukhoz.

Az édesanyjuk azonban fessnek találta a jelmezüket és nekem el kellett hallgatnom. Nem tetszettek a bálon, inkább kómikus hatást tettek. Az őrnagy zászlóaljának tisztjei ugyan meg-megtáncoltatták őket, de egészbe véve sokat ültek. Leginkább az bánthatta őket, hogy a tábornok, aki pedig reggelig nem tágított mellőlünk, alig vett róluk tudomást.

Úgy érzem magamat, mintha kerékbe

törtek volna. És azért mégis jól érzem magamat.

91. február 18.

Semmi kétség, az őrnagyék neheztelnek reám. Az egész család meghidegült irányomban. Leginkább az őrnagy; de a kis leányok is. Az asszony pedig, ez a derék, goromba és szókimondó asszony, szinte bántó módon udvarias. Megint érzem, hogy idegen emberek között vagyok . . .

Bizonyos, hogy a kaszinóbál az oka. Ha a kis leányok ott jól mulattak volna, akkor ma nem volna semmi baj. De rosszul mulatnak és az egész család most úgy érzi, hogy ennek én vagyok az oka. Az őrnagy alkalmasint a fölebbvalóim iránti köteles tisztelet és a fegyelem megsértését látja a viselkedésemben. A leányok pedig olyasmit képzelnek, hogy elszedtem előlük a táncosaikat. Hogy az asszony mit hisz, nem tudom. De hát ő is csak anya.

Ki fogom őket békíteni. Szombathoz

egy hétre, február huszonnyolcadikán lesz a mi házibálunk. Megkérem az őrnagynét, engedje meg, hogy távol maradhassak a tánctól. Akad majd a számomra elég foglalkozás.

91. március 2.

Innen is mehetek. Fölmondtak.

Tegnapelőtt tartottuk meg a házibálunkat. Nem akartam táncolni, hogy kedvében járjak az asszonyomnak és feketébe öltöztem, sőt kötényt is vettem. Vacsoráig csak meglettünk volna valahogyan, de akkor a tábornok kijelentette, hogy nekem föltétlenül részt kell vennem a mulatságban.

Ez a boldogtalan ember láthatólag fejébe vette, hogy velem méltatlanul bánnak a házban, holmi hamupipőke módjára és hogy ő igen lovagias dolgot művel, ha kitüntet és rám tereli a társaság figyelmét. Mivel ismételten kikosaraztam, meglehetősen izetlen helyzet kerekedett. Végül az őrangy forma szerint

rám parancsolt, hogy táncoljak. Az asszony is rám szólt:

— Ne affektáljon már örökké, hanem táncoljon, ha hívják.

Igazán affektálás lett volna, ha tovább is vonakodom. A bál aztán úgy folyt tovább, mintha kizárólag az én tiszteletemre rendezték volna. A fiatal tisztek valósággal ünnepeltek, a tábornok pedig úgy viselkedett, mint egy apa, aki büszke a leánya sikereire. A jó ember bizonyára meg van róla győződve, hogy nagy szolgálatot tett nekem és hogy az őrnagyékat megérdemelt leckében részesítette . . .

Mariska és Anna, bár ezúttal nekik is jutott táncos, sápadtak voltak a haragtól és a fájdalomtól. Ha szóltam hozzájuk, elfordították a fejüket . . . Azt hiszem, ha a tábornok behozta volna a szakácsnét a konyhából és azt táncoltatta volna meg a szalónjukban, azon se botránykozhattak volna meg jobban. De legyünk igazságosak: nem is volnának igazi nők, ha meg tudnák

nekem bocsátani, hogy jobban tetszem, mint ők.

Egy óra felé elmenekültem és magamra zártam a leányszoba ajtaját. Néhány fiatal tiszt, — alkalmasint a tábornok biztatására — szerenádot rögtönzött az ajtóm előtt. Csinosan énekeltek, jól összevágó hangon, én pedig azalatt keservesen sírtam odabenn.

Ma fölmondott az asszony.

— Mi szerény emberek vagyunk, mondta, — maga pedig nagyon is előkelő dáma. Erről ön nem tehet és mi sem tehetünk róla. Az uram azonban nem fogja maga miatt a jövőjét kockáztatni. Maga nagyon is előkelő dáma!

VI.

91 ápril 17.

Pietro meghalt. Meghalt!

Ma tudtam csak meg, pedig Garlatiné azt mondja, hogy már körülbelül harmadfél hónappal ezelőtt halt meg. A napra senki sem emlékszik pontosan . . .

Ma reggel tudtam csak meg, pedig két napja itt lakom megint Garlatinénál. Első este azt hittem, hogy a púpos ember szerénységből nem mutatja magát. Tegnap már szerettem volna látni, de valami visszatartott attól, hogy tudakozódjam utána. Büszkeség volt ez, vagy ösztönszerü női kacérság? Akármi volt: most pirulok miatta. Ma

reggel eszembe jutott, hogy nem hallottam még berregni az esztergályozó padját. Az ágyamban fekve, visszafojtott lélekzettel füleltem, de odaát, Pietro szállásán, szomoru csendesség volt. Ekkor nem állhattam meg tovább és kérdést intéztem az asszonyhoz, aki a reggelimet hozta.

Garlatiné nagyon elcsodálkozott a kérdésemen.

— Hát nem is tudja, lelkem kisasszony? Hát nem is hallotta? Hiszen meghalt a szegény! Azt hittem, hogy tudja . . .

(Ez a jólelkü asszony olyan könnyelmü és hebehurgya, akár egy gyermek. És talán jól is van így, mert különben hogyan bírná el a sok nyomorúságát?)

Megeredt a nyelve és mindent elmondott.

— Sohasem panaszkodott az istenadta, de már karácsonykor nagyon rossz bőrben volt. Akkor abba hagyta a munkát is. Vagy két hétig még itthon lézengett. Sohasem jött ki a szobájából és ha kérdeztük, hogy kíván-e valamit, azt mondta, hogy hagyjuk békében.

Egyszerre csak komfortáblit hozatott és elvitette magát a zsidó kórházba. Mikor elment, már tudhatta, hogy nem fog többet visszatérni, mert fölmondta a kvártélyt és meghagyta nekem, hogy adjam át minden holmiját annak a vörös embernek, akit majd ide küld. A vörös zsidó el is jött és elvitte még a szöget is a falból. Nem tudtam vele beszélni, de azt hiszem, hogy valami rokona lehet Pietronak. Egypár nap mulva aztán eszembe jutott, hogy meg kellene nézni az istenadtát, hogy mit csinál a kórházban. Bizony akkor már a végét járta. Mikor meglátott, elmosolyodott és a kisasszony után tudakozódott . . .

— Utánam?

— Azt mondta: Hogy van Paula kisasszony? — Jó dolga lehet, válaszoltam, mert előkelő háznál van . . .

— És egyebet nem szólt?

— De igen. Azt mondta: Ha egyszer megint találkozik vele, mondja meg neki, hogy tiszteltetem és hogy meghaltam.

— Így mondta, Garlatiné?

— Ahogy mondom: tiszteltetem és meghaltam.

— Mást nem mondott?

— Egy szót se szólt többet.

Rád ismerek, Pietro! Ez a te óvatos és önérzetes szerénységed.

— — — — — — — — — — —

És most eszembe jut egy régebbi álmom. A betegségem alatt — a napra már nem emlékszem, de abban az időben lehetett, mikor Pietro meghalt — azt álmodtam, hogy virágok közt ülök és koszorút kötök. Pietro pedig ott állott mellettem és némán, feszült figyelemmel nézte a munkámat. De nem volt púpos ember, hanem vézna kis fiu. A kezecskéit összekulcsolta, a csodás fényü, szomoru szemét pedig könyörögve emelte föl hozzám. Többször is megkérdeztem, hogy mit akar, de ő néma és szomoru maradt. Végül kikerestem a virágaim közül egy szép piros szegfüvirágot és odaadtam neki. Ekkor boldogan

mosolygott, majd meghajtotta a fejét, mint az illedelmesen köszöntő gyermek és eltünt.

Eszembe jut most, hogy minő boldoggá tehettem volna azt a jó embert, ha néha le tudtam volna küzdeni az irtózatomat és olykor nyájasabb lettem volna hozzá. Hiszen, ha tudtam volna — de mit beszélek! Tudtam, tudtam és mégsem tettem meg. Egyebet is tudtam, mindent tudtam, azt is, amit ő szegény maga is csak sejtett — de nem akartam rá gondolni . . .

Mi jogon van az egyik embernek olyan nagy hatalma a másik fölött? És éppen annak, aki nem akar a hatalmával élni?

Egy piros szegfüvel azonban adósa vagyok a szegény gyermeknek.

91. ápril 19.

Ma végre rászántam magamat, hogy a jövőmmel foglalkozzam. (El kell mosolyodnom, mikor leírom ezt a szót: jövő . . . Az én jövőm!)

Úgy halogattam a magamba szállásnak

ezt az óráját, mint a beteg ember az operációt. Most azonban túl kellett esnem rajta. Amit addig is sejtettem, az öt percnyi gondolkozás után bizonyossággá lett előttem: nem folytathatom a mostani mesterségemet. Nem lehet, nem lehet! Sem erőm, sem bátorságom hozzá, hogy ujból kezdjem. Inkább — inkâbb történjék bármi!

Nem vagyok már az, aki voltam. Sebesült vagyok. Valami egyéb foglalkozás után kell néznem. Arra gondoltam, hogy jó volna, ha valami bankhoz vagy egy állami hivatalba tudnék bejutni. Emberi gépek között szeretnék élni, akiknek nincsenek idegeik, szenvedélyeik, gyöngeségeik és akik nem tesznek engem is idegessé, szenvedélyessé és gyöngévé. Magam is géppé akarok lenni. Forogni, nyugodtan és kötelességtudóan, semmi egyebet, csak forogni.

Megpróbálom, hátha Tómics úr tud a számomra valamit.

91. ápril 25.

Garlatiné beszélt Tómícscsal, aki most már címzetes számtanácsos. Azt mondja, hogy az olyan hivatalhoz, aminőt én keresek, nagy protekció kell, sokkal nagyobb, mint akármilyen más hivatalhoz. És hogy azt nyomoruságosan fizetik, nyomoruságosabban, mint akármilyen más hivatalt.

Tómics úr különben minden este itt van. Minden este. Tudom, hogy az én kedvemért jön s azért idejekorán bezárkózom a szobámba. Pontban hét órakor hallom, amint kimért léptekkel végig jön a folyosón . . . Nevetséges, de való, hogy a cipőjének jólismert nyikorgása ideges félelemmel tölt el. Mikor beül a konyhába, zsibbasztó unalom borul a lelkemre, mint az őszi köd a tarlókra. Nagyokat hallgat és csak néha sóhajt, de nem bánatában, hanem megszokásból. Ha elkezd beszélni, nem hagyja abba egyhamar. Erős bariton hangja van, de a beszédmodora nagyon fárasztó, mert esodálatos

egyhangusággal, fontoskodva, oktató hangon és önmagát örökké ismételgetve, szokott beszélgetni. Felbőszitően korlátolt és öntudatos ember!

Mostanában leginkább az új vízvezetékről és a városrendezési munkákról szeret beszélni. Minden csak a költség szempontjából érdekli.

— Látta már az új vízvezetéki csöveket, Garlatiné!? Mit gondol, mennyibe kerülhet egy oly cső? Sok pénzbe kerül. Bizony sok pénzbe. Hát még az egész munka! Ha elkészül az egész munka, az belekerül egypár millióba. Bizony, egypár szép millióba. Elég volna kettőnknek, Garlatiné. Bizony, elég volna magának is, nekem is, Garlatiné. Mert sok pénz az, amit most beleásnak a földbe. Egy pár szép millió. De hát víz is kell az embereknek . . .

Elhallgat. Megint sóhajtozik. Haj, haj, Garlatiné, ez már így van! Bizony ez így van!

Majd minden bevezetés és átmenet nélkül

én rólam kezd beszélni. Éppen olyan száraz, terjengős és oktató modorban beszél rólam, mint a vízvezetéki csövekről. Minden szava behallatszik a szobámba . . .

— Hát mondja, Garlatiné, még mindig nem gondolta meg magát a kisasszony? Beszéljen vele, mert én nem akarok olyan kocsi után futni, amely nem vesz föl. Nekem komoly és tisztességes szándékaim vannak és Paula kisasszony is beláthatja, hogy nem vagyok afféle széllel bélelt. Nem vagyok sem korhely, sem kártyás, sem éjtszakázó, meg van a bíztos jövedelmem és az egészségem is jó. Nemsokára meg lesz az egész nyugdíjam. Nem vagyok gazdag ember, de a fizetésem elég nagy arra, hogy tisztességgel eltarthassak egy családot. Persze kellő beosztás mellett, mert ahol nincs beosztás, ott elherdálják a Dárius kincsét is. De azért nem kell fukarkodnom, mert májustól kezdve délutáni foglalkozásom lesz és az megint háromszáz forinttal több. Tarthatok háromszobás lakást és cselédet. Ha a feleségem-

nek kedve lesz zongorázni, zongorát is bérelhetek neki . . .

Tegnap este feldühödtem és közel voltam hozzá, hogy rájuk nyissam az ajtót. A kezem már rajta volt a kilincsen. . . Mi lelte ezt a boldogtalan embert, hogy feleségül akar engem? Hát tudja ő, hogy ki vagyok, mi vagyok? Hát lehet így összeházasodni két embernek, két vadonat idegen embernek, akiknek egy közös gondolatuk, egy közös érzésük nincsen?

Jó, hogy nem mondtam meg neki, mert nem értett volna meg.

91. ápril 26.

Végül sikerült megtudnom, hogy hol van eltemetve Pietro.

Künn voltam a zsidó temetőben, valahol Kőbánya határában. Istenem, milyen szomoru hely! Se virág, se gyöp; csupa kopár homokhányás. Pedig ahhoz a titokzatos, szomoru, és költői emlékhez, melyet bennem visszahagyott, jobban illenék, ha

szomoru fűzfák alatt, fehér márványképek szomszédságában pihenne a teste.

Elvittem neki a piros virágot. Mikor hazafelé jöttem, egyszerre világos lett előttem, hogy ottkünn hagytam a legiobb barátomat. Az egyetlent.

Olyan különös, hóbortos gondolataim támadnak most — inkább abba hagyom az írást.

91. ápril 28.

Lehetőleg szórul-szóra leírom azt, ami ma Szabó doktornál történt velem. Fölkerestem ugyanis az öreg urat, hogy tanácsot kérjek tőle a jövőmre vonatkozólag. Tehát:

Késő délután mentem föl hozzá. Otthon találtam. Beteg volt.

— Fáj a torkom, mondta — és nem akar meggyógyulni, mert nem tudom abba hagyni a dohányzást. Pedig én doktor vagyok! Lássa, ilyen állat az ember. Ha valamelyik betegem tenne ilyet, lehordanám; de ma-

gamnak nem imponálok a gorombáskodásommal.

A legénylakása különben rideg és rendetlen. Az asztalon és az ócska székeken nagy halomban hevernek a könyvek és írások, a falak kopárak és csak a lebontott ágya fölött függ lakásának egyetlen ékessége, az én tréfás házi áldásom. A szobák levegője dohos és dohányszagu.

Elmondtam neki a kívánságomat.

— Ha éppen akarja, megpróbálhatom, hogy állást szerezzek, válaszolt a doktor. — Biztos vagyok azonban benne, hogy ezúttal sem fogja sokáig kibírni. Sehol sem fogja kibírni. Aki olyan csinos, olyan határozott egyéniségü és szókimondó természetü, mint ön, az nem született arra, hogy szolgáljon.

— Ha megpróbálnám valami banknál? Vagy valami állami hivatalnál?

— Téved, ha azt hiszi, hogy ott jobb dolga lesz. De különben se higyje, hogy a banknak vagy a magyar államnak nincsenek idegei és bogarai. Van neki annyi, mint

száz háziasszonynak együtt véve; a különbség csak annyi, hogy a hivatalos hisztéria még türelmetlenebb és erőszakosabb formában nyilatkozik... Ez sem önnek való!

— Tehát mindenütt künn rekedek, doktor ur? Úgylátszik, hogy a mai világrendet az én személyemre való tekintet nélkül alkották meg ...

— Úgylátszik! mondta a doktor nevetve.

A nevetése visszaadta a bátorságomat.

— Föltétlen szüksége volna a világrendnek arra, hogy én a Dunába öljem magamat? kérdeztem — Mert őszintén szólva, ehhez sincs valami nagy kedvem ...

— Maga okos és kedves leány, válaszolt a doktor — és az ilyen leányok nem szokták magukat a Dunába ölni. Mondja, Paula, vannak előitéletei?

— Nincs több, mint a mennyire a hozzám hasonló sorsu leánynak okvetetlenül szüksége van.

— Jól van! Hogy megértse azt, amit el akarok mondani, szükséges, hogy előitéle-

tektől menten, magasabb emberi szempontból nézze az életet. Maga most egyedül van, egészen egyedül... Aki magához szól, az nem a gégehurutos vén doktor, hanem a saját lelkiismerete... El tudja ezt képzelni?

— El. És mit mond nekem a lelkiismeretem?

— Te, öreg Paulám, ugy-e észrevetted már, hogy a gyakorlati élet nem olyan, mint az elméleti? Az elméleti életet, amelyre szülők, nevelők és írók oktattak, örök időkre szóló dogmák igazgatják. A gyakorlati élet azonban a szükséghez mérten magamagának alkotja meg a törvényeit. Ha a gyakorlati élet és a dogma között összeférhetetlenség áll be, akkor a dogma húzza a rövidebbet...

— Akkor is, ha a dogma a vallásra, a hazaszeretetre vagy a becsületre vonatkozik?

— Magára bízom, hogy keresse meg a feleletet. Mit mond a dogma? Azt mondja: a vallásodhoz az életed árán is ragaszkodnod kell. És mit mond a gyakorlat? Vala-

hányszor egy princeszt máshitü királyfihoz adnak, a princesz a leánykori ruhájával együtt leveti a hitét is. Egy trónus kedveért pedig, a legparányibb trónus kedveért, a legkatolikusabb herceg is szögre akasztja ősei vallását. Ebben nem a tény a tanulságos, hanem a világ fölfogása. A világ pedig rendjében valónak találja a dolgot... Térjünk át a hazafiságra! A dogma az mondja: itt élned, halnod kell!

— És az élet?

— Az élet azt mondja: ha valaki közületek egy pár milliót örököl, olyan föltétel mellett, hogy német vagy francia állampolgárrá kell lennie, az bolondot tesz, ha visszautasítja az örökséget.

— Beszéljünk a becsületről!

— Beszéljünk a becsületről! Milyen kötelességeket ró rám a becsület? Kötelességem, hogy harmóniában éljek önmagammal és hogy embertársaimmal úgy bánjak, mint szeretném, hogy ők velem bánjanak.

— Ezt a dogma mondja?

— Dehogy! A dogma specializál és külön becsületet állapít meg a katona, a pap, a munkás, a nem tudom kicsoda és végül a nő számára. A nőnek például azt mondja a dogma: te hazudhatsz, rágalmazhatsz, lehetsz önző is, csak a természetes hivatásodat teljesítsd bizonyos szokásos kereteken belül, akkor becsületes nő maradsz. Az élet azonban mást mond. Az élet ma már tudja, hogy a nő sem a ruhája szegélyén, hanem a lelkében hordja a becsületét. Becsületes az a nő, aki nem hazudik, aki nem csal meg senkit. Egyébként pedig épp úgy ura önmagának, mint a férfi . . . Igazam van?

— Azt hiszem, hogy igaza van.

A doktor jó ideig hallgatott. Időközben már bealkonyodott és én nem láthattam az arcát.

— Ismeri N. grófot? kérdezte egyszerre.

Éreztem, hogy minden vérem a szívembe tolul.

— Sándort?

— Hogy őt ismeri, azt tudom. De én nem

róla, hanem a bátyjáról beszélek, István grófról.

— Ismerem. A csertőházai kastélyban találkoztam vele.

— Mondja meg őszintén, de egész őszintén, hogy mit tart felőle?

— A találkozásunk nem volt kellemes, de akkor is rokonszenves öreg úr, tetőtől-talpig gavallér benyomását tette rám.

— Én közelről ismerem a grófot és mondhatom, hogy jól itéli meg. István gróf gyakran beszél magáról.

— Rólam?

— A gróf nagyon érdeklődik maga iránt és csak az ő igazán nagyúri diszkréciója az oka annak, hogy eddig még nem adott kifejezést érdeklődésének. Mély, mondhatnám atyai vonzalommal viseltetik ön iránt, ismeri lealázó helyzetét és küzdelmeit és boldog volna, ha a jövőjéről gondoskodhatnék. Nos, mit szól ehhez, Paula?

A lélegzetem is elfulladt . . . Nem válaszoltam semmit . . .

Szabó doktor aztán igy folytatta:

— Amióta özvegygyé lett az öreg úr, szomoru elhagyottságban él. Ha maga néha egy-egy órát szentelne neki az idejéből, azzal olyan szolgálatot tenne neki, hogy adósa maradna akkor is, ha százezreket pazarolna magára . . .

Mondom: a lélegzetem is elfulladt — az örömtől . . .

Elfelejtettem a különös dolgokat, amelyeket a doktor az imént mondott. A lelkem betelt ujjongó mámorral.

Ime, bekövetkezett a nagy csoda, amely után gyermekkorom óta epekedtem, amelyre soha sem mertem ugyan komolyan számítani és amelyre mégis az egész életemet alapitottam. A nagy csoda, mely egy csapásra eloszlatja a fölöttem borongó kicsinyes, fojtó, nyirkos párát és lendületet, verőfényt és melegséget hoz az életembe.

Mert hát én olyasmit képzeltem, én szánalomra méltó bolond, olyasmit képzeltem, hogy István gróf — a leányává akar fogadni...

Jó ideig tartott, míg szóhoz tudtam jutni.

— És minő alakban volna az lehetséges ? kérdeztem.

— Természetesen a képzelhető legdiszkrétebb formát választanók, mondta a doktor. — Ha maga nem akar a nyilvánosság előtt, mint a gróf barátnője szerepelni, akkor elhelyezhetnők valami színháznál, ahol a tisztesség kedveért olykor föllépne valami könnyü szerepben . . . Én különben azt hiszem, hogy komoly tehetsége van a színpadra . . .

Most már megértettem.

Jó ideig egyikünk se beszélt egy szót sem.

Hazudnám, ha azt mondanám, hogy föl voltam háborodva. Csak rettenetes, fekete és hideg szomorúság borult a lelkemre.

Időközben már egészen besötétedett. Szabó doktor erősen köhögött . . .

A lakás dohos szaga ránehezedett a mellemre.

A doktornak igaza van: kétféle életet élünk. A valóságban minden más, mint az elméletben. Azok után, amiket tanultam és

olvastam, azt képzeltem, hogy vannak bizonyos magasabb törvények, amelyeket a tragédiahősök megtagadnak, a gazemberek pedig kijátszanak, de amelyeket mégis mindenki tisztel. Most egyszerre úgy látom, hogy fölültettek engem, mert nincs se tragédiahős, se gazember, csak sertésorrmányok vannak körülöttem, amelyek röfögve túrják a szemetet egy kis élvezet vagy egy kis haszon kedveért. És ez a doktor se túrja ok nélkül.

Én nem vagyok különb ember a többinél. Nem vagyok erényesebb. Mindent megértek, mindent megbocsátok és talán magam is képes volnék sok mindenre. De a szennytől undorodom, undorodom!

Szó nélkül fölkeltem.

— Elmegy? kérdezte csodálkozva a doktor.

— El, doktor úr.

— És nem is válaszol arra, amit mondtam?

— Nem tudok — Isten önnel!

— Jó volna, ha meggondolná a dolgot...

— Majd meggondolom . . .

Nem tudom. hogy szólt-e még valamit. Azt se tudom, hogy kíkisért-e az ajtón.

Nem tudtam, hogy hová menjek és egyszerre a Duna partján találtam magamat.

Jó ideig jártam föl-alá az égő gázlámpák alatt. Ekkor aztán megszólított egy cilinderes úr és valami trágárságot mondott. Aztán hazajöttem.

Most pedig le fogok feküdni.

Reggeli 6 órakor.

Mostanig feküdtem az ágyamban, de aludni nem tudtam. Egész éjtszaka az az érzésem volt, mintha a szívem megszűnt volna dobogni, a fülem pedig szakadatlanul csengett. Semmi fájdalmat nem éreztem, de rettenetesen féltem.

Az éjtszaka különben gyorsan telt el.

Hogy fölkeltem, egyszerre megkönnyebbültem. Odalenn, az udvaron, egy kalitkába zárt madár csipog, odafenn pedig, a ké-

ményen, macska mosakodik a napfényben . . .

Hej, milyen bolond is néha az ember! Száz képtelennél-képtelenebb terven kalandozott az eszem — még arra is gondoltam az éjjel, hogy kimegyek Amerikába; — csak a legegyszerübb, a legbecsületesebb megoldástól vonakodtam . . .

Ime, itt van egy hivatalnok-ember, aki feleségül akar venni. Az állása és a jövedelme olyan, hogy a hozzám hasonló sorsu leánynak két kézzel kell utána kapnia. Önzetlen, tisztességes ember, sőt szeret is, az bizonyos.

Az ő házában megtalálom a nyugalmat, a tisztaságot. Ha találok azonkívül még egy zongorát és egypár könyvet — mi kívánni valóm marad még?

Ah igen, a boldogság! Boldogság? Annyi embert ismertem már és egyikre se mertem volna rámondani, hogy boldog.

Mi jogon akarok én kivétel lenni?

91. ápril 29.

Tómics menyasszonya vagyok.

Nyiltan beszéltem vele. Megmondtam neki, hogy derék, jó embernek tartom, de nem érzek iránta szerelmet.

Ő azzal válaszolt, amire különben el lehettem volna készülve, hogy „az majd megjön magától . . .“

Én nem hiszem, de ám ő lássa. Annyit jó lélekkel megigérhettem neki, hogy gondos és hű feleség leszek.

Történjék bármi, ezt az igéretemet be tudom váltani.

Május huszadikán lesz az esküvő.

— — — — — — — — — — —

VII.

91. május 27.

Egy héttel az esküvőm után …

Egyedül vagyok itthon és ha nem félnék, hogy istenkáromlás, akkor térdenállva imádkoznám, hogy örökké tartson az egyedüllétem.

Rettegek a pillanattól, mikor az uram belép a szobába.

Az uram: a legidegenebb ember valamennyi közül.

Mikor hozzám közeledik, borzadva és csodálkozva nézek reá. — Ki az? Mi közünk nekünk egymáshoz? Miért vagyok én itt? Miért nem megyek el?

És ő mindebből nem sejt semmit . . . Jön, megy, eszik, dohányzik, beszél és köhög és nem sejt semmit. Ő természetesnek találja, hogy együtt lakjék egy idegen nővel, akihez nincs, nem lesz és nem is lehet semmi köze. Ő ezt természetesnek találja . . . De én!

Hová lettek leánykorom tiszta, nyugodt álmai?

VIII.

93. október 16.

A baba elaludt és én fölmentem a padlásra, hogy kikeressem a ládából a karmantyúmat.

Motoszkálás közben rábukkantam a régi vasdobozomra és benne a naplómra.

Két éve nem volt a kezemben és annyi idő alatt tökéletesen meg is feledkeztem róla Nem csoda, a baba igénybe veszi minden időmet. Most azonban elfogott a kíváncsiság és egy ültőhelyemben végig olvastam az egészet. Végig olvastam, aztán jó ideig elgondolkoztam rajta.

Most egy megoldatlan kérdés áll előttem.

Egy kérdés, amelyet nem tudnék szavakba önteni, de amely már akkor is nyugtalanított, mikor belekezdtem a naplóírásba és amelyre ma is hiába keresem a választ.

Hagyjuk ezt, én most sem értek az egészből semmit! De ott látom a babámat.

Parányi kezét ökölbe szorítva alszik a ketreces kis ágyában.

Nem értek az egészből semmit, de az bizonyos, ha ma azt kérdeznék tőlem, hogy tudok-e el képzelni olyasmit, amiért odaadnám ezt a gyermeket, akkor azt válaszolnám, hogy: Nem!

VÉGE.

HIRDETÉSEK

A Gyurkovics-leányok. Tizenkettedik ezer. Fűzve . . .	3	Kor.	—	fil.
Díszkötésben .	5	„	—	„
A Gyurkovics-fiuk. Tizenegyedik ezer. Fűzve	4	„	—	„
Díszkötésben .	6	„	—	„
Mutamur. 26 elbeszélés 3 kiadás. Fűzve	3	„	20	„
Diszkötésben .	4	„	80	„
Fenn és lenn. Regény, 3-ik kiadás. Fűzve	3	„	20	„
Díszkötésben .	4	„	80	„
A három testőr. Bohózat 3 fölvonásban. Fűzve	2	„	40	„
Díszkötésben .	3	„	60	„
A dolovai nábob leánya. Színmű 5 fölvonásban. Fűzve	2	„	40	„
Díszkötésben .	3	»	60	„
Simon Zsuzsa. Regény, 3-ik kiadás. Fűzve	3	„	20	„
Díszkötésben .	5	„	—	„

A 14 kötet ára tokban, díszkötésben 66 korona 20 fillér.

Megrendelhető 4 koronás részletekben való fizetésre is.

Szikra

A bevándorlók

2 kiadás

Budapest, 1900
Singer és Wolfner kiadása

Ára 3 Kor. 20 fil.

